

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин
та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

Кваліфікаційна робота магістра

**на тему: «ПОЛІТИКА ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В СУЧАСНИХ
УМОВАХ РОЗВИТКУ»**

Виконав:
студент 2 курсу групи УО-61 спеціальності
«Міжнародні економічні відносини»
освітньої програми «Міжнародні економічні
відносини»
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Беденко Я. Р.

Керівник:

д.е.н., проф. Довгаль О. А.

Рецензент: д.е.н., проф. Лазаренко В. Є.

Харків – 2023 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин
імені Артура Голікова
Надія КАЗАКОВА

«____» _____ 202 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Беденку Ярославу Руслановичу

1. Тема роботи «Політика імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку»
керівник роботи: д. е. н., проф. О. А. Довгаль
затверджені наказом по університету від «03»лютого 2023 року №4002-5/248
2. Строк подання студентом роботи 20.11.2023 р.
3. Перелік питань, які потрібно розробити:
дослідити сутність імпортозаміщення як напряму політики протекціонізму;
обґрунтувати імпортозаміщення як фактор розвитку національної економіки в сучасних умовах; проаналізувати методичні підходи до оцінювання ефективності проведення політики імпортозаміщення; визначити передумови, інструменти та чинники проведення політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку; охарактеризувати національні моделі проведення політики імпортозаміщення та їх особливості; дослідити торговельну війну між США та КНР як сучасний прояв проведення політики імпортозаміщення; визначити пріоритетні напрями політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку; оцінити ефективність проведення політики імпортозаміщення за інструментами та результатами; визначити проблеми імпортозалежності та особливості реалізації політики імпортозаміщення в Україні.

4. План роботи

№ з/П	Назви етапів роботи
1.	Теоретичні основи дослідження політики імпортозаміщення в сучасних умовах
2.	Особливості політики імпортозаміщення в сучасних умовах
3.	Перспективи проведення політика імпортозаміщення

5. Дата видачі завдання 01.12.2022 р.

Студент

Я. Р. Беденко

Керівник:

д.е.н., проф. Довгаль О. А.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження політики імпортозаміщення в сучасних умовах.....	8
1.1. Сутність імпортозаміщення як напрямку політики протекціонізму.....	8
1.2. Імпортозаміщення як фактор розвитку національної економіки в сучасних умовах.....	13
1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності проведення політики імпортозаміщення.....	19
Висновки до першого розділу.....	29
Розділ 2. Особливості політики імпортозаміщення в сучасних умовах.....	32
2.1. Передумови, інструменти та чинники проведення політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку.....	32
2.2. Національні моделі проведення політики імпортозаміщення та їх особливості.....	36
2.3. Торговельна війна між США та КНР як сучасний прояв проведення політики імпортозаміщення.....	42
Висновки до другого розділу.....	52
Розділ 3. Перспективи проведення політики імпортозаміщення.....	54
3.1. Пріоритетні напрями політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку.....	54
3.2. Оцінювання ефективності проведення політики імпортозаміщення: інструменти та результати.....	60
3.3. Проблеми імпортозалежності та особливості реалізації політики імпортозаміщення в Україні.....	66
Висновки до третього розділу.....	78
Висновки.....	78
Список використаних джерел	84

ВСТУП

Обґрунтування актуальності обраної теми. На сьогоднішній день, політика імпортозаміщення виявляється ключовою стратегією в умовах глобального економічного контексту. Протекціонізм та політика імпортозаміщення є приладами для вирішення кризових економічних питань сьогодення. Протекціонізм, спрямований на встановлення тарифів, обмежень на торгівлю чи субсидій виробникам у внутрішньому ринку, може створювати захист від зовнішніх конкурентів, забезпечуючи стійкість певним галузям економіки. У той же час, політика імпортозаміщення, спрямована на зменшення залежності від імпорту та стимулювання внутрішнього виробництва і є засобом забезпечення економічної стійкості та розвитку національної промисловості. Історичний контекст використання політики імпортозаміщення показує, що вона не є панацеєю у вирішенні економічних питань, але є фактором, що може підтримати національну економіку в скрутний час.

У сучасних умовах світової економічної динаміки спостерігається зростання кількості економічних труднощів, які поширюються на багато країн. Цей факт породжує необхідність застосування різноманітних політичних та економічних стратегій з метою забезпечення стабільності та підтримки внутрішньої економіки. На тлі зростання турбулентності світового економічного ландшафту держави виправляються до політики імпортозаміщення. Підвищення економічних проблем змушує країни переглядати свої підходи до зовнішньоекономічних відносин та вирішення внутрішніх економічних завдань. Багато країн, навіть ті, що традиційно підтримували вільну торгівлю, починають вживати заходи, спрямовані на імпортозаміщення та зменшення залежності від зовнішніх ринків. Це може включати в себе заходи протекціонізму, створення спеціальних умов для внутрішніх виробників, або навіть введення обмежень на імпорт. Таким чином ряд заходів, що передбачають стимулювання внутрішнього виробництва та

зменшення залежності від імпорту, стають актуальними для багатьох країн у пошуку ефективних шляхів розв'язання економічних проблем.

Ступінь вивчення проблеми. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти впровадження політики імпортозаміщення, вивчають багато іноземних та вітчизняних вчених, зокрема такі як: І. Джиджора, В. Крутікова, К. Владимиров, В. Бардачов, С. Чистов, А. Никифоров, Т. Куценко, С. Ньюман, Б. Вернер, Д. Фелікс, Н. Грінберг, А. Карлос та інші. Втім не всі аспекти впровадження імпортозаміщення та його вплив на сучасну економіку розглянуто недостатньо, що обумовлює актуальність даної роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є характеристика передумов, інструментів та ефективності проведення політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку, а також визначення особливостей реалізації політики імпортозаміщення в Україні.

Мета даної роботи обумовлює необхідність вирішення таких **завдань**:

- дослідити сутність імпортозаміщення як напряму політики протекціонізму;
- обґрунтувати імпортозаміщення як фактор розвитку національної економіки в сучасних умовах;
- проаналізувати методичні підходи до оцінювання ефективності проведення політики імпортозаміщення;
- визначити передумови, інструменти та чинники проведення політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку;
- охарактеризувати національні моделі проведення політики імпортозаміщення та їх особливості;
- дослідити торговельну війну між США та КНР як сучасний прояв проведення політики імпортозаміщення;
- визначити пріоритетні напрями політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку;

- оцінити ефективність проведення політики імпортозаміщення за інструментами та результатами;
- визначити проблеми імпортозалежності та особливості реалізації політики імпортозаміщення в Україні.

Об'єктом дослідження є розвиток політики імпортозаміщення в сучасному світі.

Предмет дослідження – особливості проведення політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку.

Використані методи дослідження: індукція і дедукція, аналіз і синтез, методи якісного і кількісного економіко-статистичного аналізу, а також компаративного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти, статистичні матеріали міжнародних організацій, фондів та об'єднань; монографічні видання вітчизняних та зарубіжних дослідників; публікації провідних міжнародних компаній; інформація загальнодержавних, регіональних та галузевих статистичних довідників; інформація всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет, результати власних досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлені на XVIII науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (м. Харків, 21 квітня 2023 р.).

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 93 сторінки тексту, 11 рисунків, 7 таблиць, 76 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1. Сутність імпортозаміщення як напрямку політики протекціонізму

Протекціонізм - це економічна політика держави, спрямована на захист і підтримку власних виробників та товаровиробників від іноземної конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Термін «протекціонізм» виник у перші доби нагромадження капіталів в Європі у 16-18 століттях. Теоретичною основою для протекціонізму служила концепція меркантилістів, які вважали, що активний торговельний баланс є головною умовою економічного добробуту держави. Перш за все дана політика спрямована на захист та підтримку розвитку промисловості або окремих галузей виробництва від конкуренції з боку іноземних країн. У розвинених країнах також широко практикується аграрний протекціонізм, спрямований на захист сільського господарства. Головними інструментами протекціонізму є гнучкі митні тарифи, які можуть бути диференційовані в залежності від багатьох напрямків, встановлення квот для обмеження імпорту та інші заходи, що регулюють і контролюють зовнішню торгівлю[1].

За результатами дослідження І. Джиджора та В. Крутікова, корені політики протекціонізму можна віднайти в Російській імперії, яка розповсюдила свої закони на відповідну частину України. Перший важливий крок в реалізації політики протекціонізму був здійснений Петром I у 1724 році шляхом введення високих ввізних мит на імпортні товари з розвинених галузей промисловості, тоді як вироби, які були потрібні на внутрішньому ринку, оподатковувалися низькими митами. Протягом подальших років митні ставки були збільшені кілька разів. Ці митні обмеження, разом з різними заборонами на вивіз українського збіжжя та інших обмеженнями, призвели до негативного впливу на економіку Гетьманщини, призвавши до скорочення активної зовнішньоторгової діяльності українських купців та козацької старшини. З

часом, під гетьманом Д. Апостоловим, було досягнуто деякого пом'якшення політики протекціонізму, що було закріплено в «Рішучих пунктах» 1728 року. Проте, значний крок було зроблено у 1754 році, коли між Україною та Росією було укладено угоду про безмитну торгівлю. Політика протекціонізму повністю проявила свою сутність під час розвитку капіталізму. Митний бар'єр став одним із ключових чинників, що сприяли розвитку промисловості та торгівлі, а також зростанню кількісних показників та зміцненню економічної позиції підприємницького класу. Протягом XIX століття політика протекціонізму в Російській імперії змінювалася від заборонної до поміркованої, а митні обмеження внесли свій внесок в розвиток промислового капіталізму. Проте, після середини 1870-х років, політика протекціонізму стала відкрито заборонною, а високі митні обкладання стали поширюватися на всі важливі галузі промисловості. Це спричинило різке протистояння підприємців проти зниження ввізних мит 1850 і 1857 років, оскільки вони вважали це зачином до стагнації і спаду торгівлі [2; 3].

За думкою К. Владимірова та В. Бардачова, сучасна світова економіка все ще використовує політику протекціонізму як засіб державного регулювання. Вона застосовується для боротьби з недобросовісною конкуренцією, забезпечення збереження робочих місць, приваблення інвестицій та зменшення матеріальних витрат під час структурних змін у промисловості. У світовій економіці існують колективні форми протекціонізму, такі як Європейський Союз та інші міжнародні організації, що об'єднавшись використовують модифікований варіант протекціоністських заходів так званий колективний протекціонізм [4].

Сучасні дослідники (С. Чистов, А. Никифоров, Т. Куценко та інші) вважають, що протекціонізм, як форма зовнішньоторговельної політики, коріниться в меркантилістичній теорії. Прихильники цієї теорії вважали, що збільшення добробуту однієї країни можливе за рахунок перерозподілу наявного багатства, зокрема збільшення накопичення золота і срібла, за рахунок зменшення багатства інших країн. Самі меркантилісти були першими,

хто визначив основні поняття та правила міжнародної торгівлі, а також визначили роль держави в стимулюванні цих процесів. Вони підкреслювали важливість державного регулювання зовнішньоторговельних відносин і вважали, що зовнішньоекономічна політика має сприяти накопиченню золота шляхом впровадження обмежувальних заходів, щодо імпорту та розвинення експортного потенціалу [5].

Якщо більш детально розглядати теоретичний аспект політик протекціонізму, то можна побачити, що саме виокремлювали експерти під даним поняттям. За їх думкою для захисту внутрішнього виробництва та підтримки внутрішніх виробників держава встановлювала б високі мита та інші бар'єри на імпорт товарів, особливо розкішних і дорогих товарів. Це робило б іноземні товари менш доступними для споживачів, то дозволяло б виходити на передній план національним продуктам, завдяки штучному підвищенню конкурентоспроможності власного виробництва. Така практика збільшувала б надання пільг та підтримки експортерам, дешевий доступ до транспорту та інфраструктури для вивезення товарів. Ці заходи сприяли збільшенню обсягів експорту та розвитку експортної промисловості.

Також звертаючись до історії, можна зрозуміти, що політика меркантилізму була досить розповсюджена у країнах, що мали свої колонії. Так Велика Британія, Франція, Німеччина, Португалія та інші у певний час в історії забороняли колоніям виробляти готові товари, змушуючи їх фокусуватися на видобутку сировини або напівфабрикатів. Держави намагалися зберігати сировину для внутрішнього виробництва та забороняли її вивіз в інші країни, в той час як сировина, яка була недоступна внутрішньо, імпортувалася без митних обмежень для задоволення потреб промисловості. Під час криз та затяжної нестабільності, обмежувалась торгівля між колоніями та метрополіями, щоб контролювати обсяги та напрями цієї торгівлі. Це дозволяло державам зберігати контроль над обміном товарами та сировиною та сприяло збереженню контролю над ресурсами [6].

У XIX столітті зовнішньоторговельна політика країн старого світу відрізнялася значною різноманітністю підходів і стратегій. Відомо, що Великобританія успішно поєднувала політику вільної торгівлі з поміркованим протекціонізмом. Ця комбінація дозволила Великобританії зберегти своє лідерство в світовій економіці. За умов, коли ринок поширювався повільніше, ніж зростали виробничі потужності, і конкуренція на світових ринках загострювалася, Великобританія вживала заходи активного «захисту», стимулюючи експорт шляхом надання різних форм допомоги, таких як кредитні гарантії, премії, субсидії, податкові компенсації та регулювання грошово-кредитних відносин. Цей традиційний протекціоністський маневр, впроваджений у Великобританії наприкінці XIX століття, був названий «демпінгом». Це поняття ввів до обігу міністр колоній Великобританії Дж. Чемберлен, який, зіткнувшись з загрозою конкуренції з боку Німеччини на світових ринках після 1870 року, вирішив впровадити суворі протекціоністські заходи в Англії. У той же час, Пруссія, яка пізніше стала частиною об'єднаної Німеччини, більш віддавала перевагу політиці вільної торгівлі. Це впливало з безпосередніх інтересів Німеччини, яка потребувала імпортувати великі обсяги зерна. Франція, навпаки, надавала перевагу протекціоністській політиці та активно використовувала механізми митного регулювання для контролю експортно-імпортних відносин. Сполучені Штати Америки в цей період впроваджували власну зовнішньоторговельну політику, орієнтуючись на свої власні потреби та кон'юнктуру світових ринків. Вони періодично переходили від принципів вільної торгівлі до принципів протекціонізму, демонструючи повагу до своїх національних інтересів у відносинах з іноземними партнерами.

З початку другої половини XX століття помітне домінування фритредерської політики стало очевидним. Проте в період з 1920 по 1939 роки, в цілому, відзначається посилення протекціонізму у всьому світі. Після закінчення Другої світової війни міжнародна економіка поступово переходить до шляху більш вільної торгівлі. Важливим аспектом зовнішньоторговельної політики держав є ступінь митно-тарифного регулювання в різні періоди

розвитку їхньої економіки. З початку 1945 року Організація Об'єднаних Націй почала працювати над міжнародною координацією митно-тарифних відносин з метою створення механізму регулювання міжнародної торговельної співпраці. Результатом цієї роботи була Генеральна угода про тарифи торгівлі (ГАТТ), підписана в 1947 році, що свідчить про рішучий спробу світового співтовариства консолідувати митні ставки і встановити інститут обговорення проблем міжнародної торговельної співпраці.[7]

Протекціонізм, як торговельна стратегія, зазнає критики за трьома аспектами. Така політика може негативно вплинути на національне виробництво з кількох причин. По-перше, надання певних преференцій та пільг певним суб'єктам господарювання може створити умови для розвитку корупційних практик, що сприяє уповільненню економічного зросту. По-друге, захист вітчизняних виробників від іноземної конкуренції може зменшити стимул до інновацій та впровадження нових технологій, оскільки конкуренція виступає як драйвер розвитку. По-третє, відсутність іноземної конкуренції може позбавити галузі важливого імпульсу для поліпшення продукції та послуг. Також може нашкодити споживачам через підвищення цін на імпортовані товари. Рівень підвищення цін залежить від того, наскільки розвинуте внутрішнє виробництво та його здатність задовольнити попит на ринку. Якщо іноземні виробники здатні компенсувати витрати на мито, підвищення цін може бути невеликим. Однак, якщо національне виробництво не здатне повністю задовольнити попит, підвищення цін може бути значним і негативно вплинути на споживачів. Протекціонізм може розпалити міжнародне суперництво та послабити економічні зв'язки між країнами. Це може призвести до погіршення атмосфери співпраці і замінити міжнародний поділ праці та економічну співпрацю агресивною конкуренцією, що може завдати шкоди економіці деяких країн.

Таким чином, можна зробити висновок, що протекціоністські заходи, незважаючи на засудження їх прибічниками вільного ринку, не втрачають своєї актуальності та можуть бути впроваджені в дію, коли це вимагається

ситуацією. Вони часто використовуються, коли потрібно захистити певні професійні категорії, сприяти перекваліфікації підприємств, які закриваються, та забезпечити повну зайнятість населення. Крім того, протекціонізм може використовуватися для забезпечення національної безпеки у випадках міжнародної напруги, коли існування держави може бути під загрозою через відсутність необхідної продукції на її території. Розуміння процесів державного регулювання у сфері зовнішньоторговельних відносин допомагає розуміти сучасні наукові та теоретичні основи державного регулювання зовнішньоторговельних операцій [8].

1.2. Імпортозаміщення як фактор розвитку національної економіки в сучасних умовах

Політика імпортозаміщення, спрямована на диверсифікацію місцевої промисловості та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, широко застосовується більшістю країн у світі. Країни Західної Європи та США вперше використовували цю стратегію в середині XIX століття для захисту власної промисловості. У середині XX століття політика імпортозаміщення стала популярною серед країн, що розвиваються, як спосіб догнати розвинуті країни. У 50-60-ті роки XX століття Латинська Америка використовувала стратегію імпортозаміщення для захисту своєї економіки від конкуренції з Північної Америки. У цей період країни Латинської Америки, такі як Чилі, Перу, Аргентина, Індія, Пакистан, Філіппіни і Бангладеш, приймали стратегію внутрішньо орієнтованої індустріалізації, яка базувалася на імпортозаміщенні.

Політика імпортозаміщення в Латинській Америці на початку і середині 20-го століття була відповіддю на складний економічний стан регіону після світових воєн і Великої Депресії. Ця стратегія спрямовувалася на зміцнення економічної самодостатності і обмеження залежності від світового ринку. Відповідно до цього підходу, країни Латинської Америки вживали заходів для заміщення імпортованих товарів, захисту вітчизняних галузей та створення спеціальних умов для розвитку

внутрішнього виробництва. Проте політика імпортозаміщення не допомогла країнам Латинської Америки досягти значущого економічного зростання [9; 10]. Показники впливу політик протекціонізму та імпортозаміщенню приведені у таблицях 1.1 та 1.2.

Таблиця 1.1

Реальна ставка зростання за секторами для країн Латинської Америки та обраних країн, %

	1955 - 1960	1960 - 1965	1955 - 1960	1960 - 1965	1955 - 1960	1960 - 1965
	Латинська Америка (загалом)		Аргентина		Бразилія	
Сільське господарство	2,7	4,8	-0,4	2,1	3,7	6,9
Виробництво	6,6	5,6	3,8	4,1	10,3	4,9
Будівництво	4,2	5,9	4,3	2,0	7,2	2,8
	Чилі		Мексика		Колумбія	
Сільське господарство	2,3	3,1	3,0	3,9	3,5	3,0
Виробництво	3,2	6,7	8,1	8,0	6,1	5,9
Будівництво	1,4	4,6	8,1	5,9	-0,2	1,9

Таблиця складена автором за матеріалами:: [9]

Таблиця 1.2

Темпи зростання загального ВВП та промислового виробництва для країн Латинської Америки, %

Роки	Темпи зростання загального ВВП	Темпи зростання промислового виробництва
1940 - 1950	5,0	6,8
1950 - 1960	4,7	6,3
1960 - 1970	4,5	5,4

Таблиця складена автором за матеріалами:: [11]

Зауважується, що ця стратегія не вдалася через відсутність конкретної спеціалізації галузей, які могли б конкурувати на світовому ринку, та концентрацію на внутрішньому розвитку. Також зазначено, що розподіл праці та

доходів в регіоні заважав зміцненню місцевих ринків. Політика імпортозаміщення також не сприяла великому приросту зайнятості, оскільки більшість росту припадала на дрібні підприємства, і, як наслідок, не сприяла конкурентоспроможності на міжнародному ринку, хоча і мала всі можливості. Незважаючи на обмежений іноземний капітал, який був уведений в регіон, ця стратегія також не призвела до економічного процвітання країн Латинської Америки. Отже, політика імпортозаміщення не дала бажаних результатів у Латинській Америці і визнається як неефективна стратегія, яка не змогла забезпечити стійке економічне зростання [12].

Кілька країн в Тропічній Африці, зокрема Нігерія, Ефіопія, Гана і Замбія, також спробували використовувати імпортозаміщення для розвитку своїх економік до кінця 1960-х років. На початкових етапах політики імпортозаміщення країни Латинської Америки досягли певного успіху, перейшли до промислового виробництва та збільшили частку промислових товарів у ВВП. Однак ця стратегія також призвела до значних витрат і не завжди виявилася успішною в довгостроковій перспективі. Країни Південно-Східної Азії, такі як Південна Корея і Тайвань, також використовували імпортозаміщення на початкових етапах, але потім перейшли до експортної орієнтації, розвиваючи власні «національні чемпіони» і ставлячи обмеження на імпорт [13].

Індія використовувала політику імпортозаміщення для зменшення залежності від імпорту та збільшення внутрішнього виробництва. Для цього вона встановлювала високі митні тарифи на імпортні товари та надавала підтримку внутрішньому виробництву шляхом надання субсидій та інших пільг. Так, у сфері фармацевтики, до 1970 р. на індійському ринку домінували транснаціональні компанії, які акумулювали 85% фармацевтичного ринку в грошовому еквіваленті, а наразі загальний обсяг фармацевтичного ринку Індії сягнув 21,04 млрд дол. США, з яких 12,26 млрд дол. США – продажі вітчизняних компаній. Усе змінилося після прийняття в 1970 р. закону про патенти, який кардинально вплинув на структуру індійського фармацевтичного ринку, внаслідок чого за 20 років частка світових транснаціональних компаній на індійському фармацевтичному ринку

скоротилася більше, ніж у 2 рази – до 40%. Крім прагнення до самодостатності, фармацевтична промисловість Індії була також орієнтована на експорт. Так, у 2000 р. обсяг експорту фармацевтичних продуктів вперше перевищив 1,5 млрд дол. США [14].

Китайська Народна Республіка, в минулому, використовувала політику імпортозаміщення з метою забезпечення національної безпеки та зменшення залежності від зовнішніх постачальників. За цією стратегією, Китай надавав підтримку внутрішньому виробництву та встановлював високі митні тарифи на імпортовані товари. За розглянутий період часу, основна частина структури експорту Китаю складалася з промислових товарів, які становили приблизно 94% від загального обсягу експорту. Зокрема, чверть експорту складалася з електронного обладнання, що пояснюється політикою уряду Китаю щодо залучення інновацій до національної економіки. Наступним важливим елементом було машинне обладнання, яке ще нещодавно є було основою китайського експорту, проте з кожним роком воно займало все менший відсоток в структурі експорту, уступаючи позиції електронному обладнанню. Експорт товарів був абсолютним пріоритетом у торгівлі Китаю: обсяги експорту товарів зростали щорічно, і в цей час імпорт товарів ставав все меншим, що було наслідком політики імпортозаміщення, яку активно проводив Китай. У минулому, головною проблемою для підйому економіки та індустріалізації в Китаї було виробництво сталі. В рамках цієї стратегії по всій країні почали будуватися майстерні для виробництва сталі, не дотримуючись належної інфраструктури та фундаментальних знань про сталь та мартенівські печі. Згідно з директивою Партії, спробували будувати малі печі з глини, які опалювались дровами. Робочих набирали з сіл навколо. До осені 1958 року на всій території Китаю було введено в дію понад 700 тисяч кустарних доменних печей, і для цього процесу мобілізовано близько 100 мільйонів осіб. У 1958 році виробництво «сталі» зросло на 45%, а в 1959 році ще на 30%. Однак у 1961 році стало очевидним, що мала металургія є неефективною, і виробництво сталі різко зменшилося, повертаючись до рівня 1958 року лише в 1964 році. Ця масштабна витрата вугілля призвела до проблем в постачанні електроенергії, і

осінню в декількох провінціях Північного Сходу багато підприємств легкої промисловості або повністю, або частково зупинили свою роботу [15; 16].

У минулому десятилітті також спостерігалася практика використання політики імпортозаміщення у Сполучених Штатах Америки з метою захисту національної економіки та зменшення залежності від імпорту. За цією стратегією, США встановлювали високі митні тарифи на деякі імпортні товари та надавали підтримку внутрішньому виробництву. Сполучені Штати мали значну частку, приблизно 40%, на глобальному ринку напівпровідникових елементів. Проте, станом на сучасний час, цей показник суттєво зменшився і становить лише 12%. Аналітики висловлюють думку, що у випадку відсутності заходів щодо підтримки вітчизняної галузі, Сполучені Штати можуть повністю втратити контроль над цією галуззю. Саме тому уряд країни прийняв рішення проводити політику імпортозаміщення.

У Казахстані програма імпортозаміщення передбачає надання державної підтримки галузям, які визначаються як «точки росту» імпортозаміщення, такими як агропромисловий комплекс, машинобудування та легка промисловість. Ці галузі характеризуються високою доданою вартістю та мають потенціал для розвитку міжгалузевих взаємин. Це свідчить про спробу спрямувати політику імпортозаміщення в Казахстані на підвищення конкурентоспроможності і розвиток важливих галузей економіки через залучення державної підтримки та стимулювання розвитку сектору високо доданої вартості [17].

Для України проблема імпортозаміщення актуалізується у зв'язку із високим рівнем дефіциту зовнішньоторговельного балансу та ймовірним сповільненням динаміки експорту в умовах світової економічної кризи. Тому Постановою Кабінету Міністрів України від 30.01.2019 № 127 був затверджений Порядок формування і ведення Державного реєстру імпортозаміщення та кооперації в оборонно-промисловому комплексі України з метою оптимізації процедур імпортозаміщення та кооперації суб'єктів господарської діяльності в оборонно-промисловому комплексі. Створення Реєстру було обґрунтовано необхідністю створення єдиної бази даних для виробників та користувачів продукції оборонного

призначення, поставки якої на територію України повністю або частково зупинені. Це сприятиме організації робіт з імпортозаміщення та допоможе подолати критичну залежність оборонної промисловості України від імпорту. Також ця ініціатива спрямована на посилення спроможностей та розвиток промислового потенціалу підприємств оборонно-промислового комплексу. Згодом уряд прийняв постанову Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 № 1143, яка внесла зміни до постанови від 30 січня 2019 р. № 127. Ці зміни передбачають функціонування і ведення Державного реєстру імпортозаміщення стосовно товарів для потреб усіх стратегічних галузей промисловості. До цих галузей відносяться оборонно-промисловий комплекс, авіаційна, космічна, машинобудівна (у тому числі суднобудівна), металургійна та хімічна галузі. Метою функціонування Державного реєстру імпортозаміщення є не лише забезпечення інформаційної підтримки в цій сфері, але й прийняття обґрунтованих рішень Міністерством та компетентними державними органами стосовно надання адресної державної підтримки для позицій, де є критична потреба підприємств. Ці рішення стануть основою для реалізації завдань і заходів майбутньої Стратегії державної політики у сфері імпортозаміщення [18; 19].

Також станом на сьогодні, під час бойових дій та після їх завершення Україні знадобиться економічна опора, що з кожним днем війни все менш відчутна. Допомогти утримати її може доцільне використання політики імпортозаміщення та протекціонізму в цілому. Така політика може виявитися суттєвим фактором для забезпечення національної безпеки та стійкості економіки країни, такої як Україна, у період воєн і надзвичайних ситуацій. Ця стратегія передбачає заміну імпортованих товарів і послуг власними виробами та послугами, виробленими в країні. Під час воєн і кризових ситуацій імпорт може бути обмежений або призупинений. Здійснюючи імпортозаміщення, Україна може надійно забезпечити національні потреби без залежності від зовнішніх постачань. Це особливо важливо для військових та стратегічно важливих товарів [20].

Імпортозаміщення може виявитися надзвичайно важливим інструментом для відновлення та забезпечення економічної стійкості імпортозалежної України після

бойових дій, що виснажують її економічний потенціал. У таких умовах країна може стати залежною від зовнішніх постачань, особливо важливих товарів та послуг. Протекціонізм дозволив би замінити імпортні товари та послуги на внутрішні аналоги, що сприяє збереженню стабільності та надійності постачань в умовах відсутності можливості легкого доступу до зовнішніх ринків. Також, необхідно пам'ятати, що після війни чи кризи країна може зазнавати серйозних фінансових труднощів та втрати інфраструктури, що важко піддаються відновленню. Інвестиції, які можуть бути спрямовані до України, можуть бути як позитивним, так і негативним фактором. З одного боку, інвестиції можуть сприяти відновленню та розвитку економіки, забезпечити ресурси для імпортозаміщення та створення нових робочих місць. З іншого боку, надмірні інвестиції можуть завдати шкоду слабкій національній економіці. Надмірний приплив інвестицій може спричинити інфляцію, призвести до росту цін та зниження конкурентоспроможності внутрішніх виробників. Крім того, іноземні інвестори можуть вимагати від України здійснювати реформи, що можуть супроводжуватися соціальними та економічними втратами. Тому важливо балансувати інвестиційну діяльність та забезпечити, щоб вона відповідала потребам відновлення та стабілізації економіки України.

1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності проведення політики імпортозаміщення

Методологія наукового дослідження визначає сукупність методів, принципів, засобів та форм організації, які допомагають розглядати і розв'язувати наукові проблеми та питання. Методичні підходи до оцінювання рівня імпортозалежності вітчизняної економіки базуються на засобах та прийомах теоретичного та експериментального дослідження. Вони залежать від предмету дослідження та рівня аналізу і можуть бути класифіковані за різними ознаками.

Основні методи дослідження включають:

- Методи аналізу та синтезу: Вони дозволяють розглядати проблему як сукупність частин, а потім знову об'єднувати ці частини в цілісний образ. Аналіз розкриває структуру проблеми, а синтез допомагає знаходити рішення.
- Методи абстрагування: Дозволяють виокремити головні аспекти дослідження, ігноруючи другорядні деталі. Це спрощує аналіз та розв'язання складних проблем.
- Методи формалізації: Включають в себе математичні та логічні моделі, які дозволяють представити проблему у вигляді формальних правил та співвідношень.
- Методи аналогії: Дозволяють порівнювати досліджуваний об'єкт з аналогічними об'єктами або ситуаціями для знаходження подібних закономірностей.
- Методи моделювання: Використовуються для створення спрощених абстрактних представлень досліджуваного явища для аналізу та передбачення.
- Методи синергії: Враховують взаємодію компонентів системи та їх взаємодію, особливо у складних системах.
- Метод системного підходу: Розглядає об'єкт як систему з елементів, що взаємодіють між собою, і вивчає цю взаємодію.

Методи дослідження можуть бути класифіковані за рівнем дослідження:

- Теоретичний рівень: Використовуються методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, абстрагування, ідеалізації. Вони допомагають розробити теоретичні моделі та концепції.
- Емпіричний рівень: Використовуються методи спостереження, експерименту, опису, статистики та ін. для збору та аналізу фактичних даних.

Класифікація методів дослідження також може залежати від характеру пізнавальної діяльності та способу організації дослідження. Методологія наукових досліджень вимагає дотримання певних принципів, включаючи єдність теорії та практики, системність, розвиток, об'єктивність, декомпозицію, абстрагування. Вона служить основою для організації

наукового пізнання та допомагає ефективно вирішувати наукові завдання та проблеми.

За способами організації наукового дослідження наукові методи можна класифікувати на кількісні та якісні методи. Кожен з цих методів дозволяє формалізовано та числово відобразити стан і динаміку досліджуваних явищ і процесів. Застосування комплексних методів дозволяє охарактеризувати структурно-функціональні зв'язки в межах об'єкта дослідження.

Кількісні методи включають в себе методи, які дозволяють виміряти та аналізувати явища та процеси за допомогою числових даних. Ці методи використовуються для кількісного вимірювання і аналізу показників. Деякі з них включають:

- Макроекономічні моделі: Вони дозволяють аналізувати економічні процеси на рівні економіки в цілому. Макроекономічні моделі використовуються для прогнозування економічних індикаторів, таких як ВВП, інфляція, безробіття та інші.
- Ігрові моделі: Вони дозволяють досліджувати взаємодію між різними гравцями в ситуаціях з конфліктом і співпрацею. Ці моделі використовуються в економіці, політиці та інших сферах.
- Метод головних компонент (РСА): Використовується для аналізу великої кількості змінних та виявлення головних факторів, які впливають на досліджуваний процес. Якісні методи: Ці методи допомагають розуміти явища та процеси з більш якісного погляду, враховуючи не тільки кількісні, але й якісні аспекти. До якісних методів можна віднести:
  - Методи спостереження: Дозволяють збирати описові дані та спостерігати явища у природному середовищі.
  - Метод опису: Використовується для детального опису явищ і процесів без вимірювань.
  - Метод синергетики: Розглядає взаємодію складових системи та їхній сумарний ефект.

- Методи статистики: Використовуються для опису та аналізу великих масивів даних і встановлення статистичних зв'язків між явищами.

Для розрахунку оцінювання ефективності проведення політики імпортозаміщення в економіці, виділяють сім показників, які і будуть використані у методології інтегрального оцінювання, а саме:

- темпи зростання імпорту товарів, % до попереднього року;
- коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів, %;
- індекс промислової продукції, % до попереднього року;
- частка імпорту у загальному споживанні, %;
- частка імпорту у загальному споживанні продукції переробної промисловості, %;
- частка продажу підприємствами роздрібною торгівлю товарів, які вироблені на території країни, %;
- частка імпорту у роздрібному товарообороті держави, % [21]..

В сучасному світі, де глобалізація і міжнародна торгівля відіграють значущу роль у розвитку країн, політика імпортозаміщення стає важливим аспектом економічного розвитку. Імпортозаміщення визначається як стратегічний підхід, спрямований на зменшення залежності від імпорту і збільшення виробництва власних товарів і послуг. Цей підхід стає актуальним для країн, які бажають зберегти економічну стабільність та зменшити ризики зовнішньої залежності. Проте, політика імпортозаміщення вимагає об'єктивної оцінки та визначення її ефективності. Важливо розуміти, як ця стратегія впливає на розвиток національних галузей та економічну безпеку країни. В даному тексті розглядається питання оцінки ефективності політики імпортозаміщення з точки зору структурно-технологічної модернізації та її вплив на національний розвиток.

Досить часто не враховується той факт, що країни, які досягли успіху в наздоганяючому розвитку та структурній перебудові своєї економіки, не обмежувалися введенням торгових бар'єрів для імпортованих товарів та застосуванням заходів обмеження конкуренції для іноземних компаній.

Замість цього вони використовували політику, яка поєднує експортну спрямованість і імпортозаміщення. Імпортозаміщення надавало національним підприємствам більш сприятливі умови для розвитку та, зазвичай, проводилося селективно - у тих галузях, які гальмували розвиток інших галузей національних економік. Надмірна залежність від імпорту загрожує економічній безпеці, а залежність від імпорту продуктів харчування створює загрозу продовольчій безпеці країни.

З цієї точки зору імпортозаміщення є об'єктивною необхідністю. Проте рівень технологічного розвитку і сучасна світова економіка такі, що жодна країна не може успішно розвиватися, опираючись лише на власні ресурси. Останніми роками більшість країн все більше усвідомлюють труднощі, пов'язані з використанням експортної торгівлі як основного «двигуна зростання». Разом з цим зростає розуміння того, що надмірна залежність від експорту одного товару робить країни надзвичайно вразливими до змін на світових ринках [22].

Однією з найважливіших стимулюючих дієздатності національної економіки є внутрішній попит на товари вітчизняного виробництва. Саме слабкий внутрішній попит є стримуючим фактором розвитку імпортозаміщувальних виробництв. Альтернативою може стати орієнтація багатьох створюваних в процесі імпортозаміщення виробництв на експорт. З цієї точки зору, індустріалізація за допомогою імпортозаміщення є однією з перевагових стратегій розвитку. Незважаючи на високий ступінь важливості структурно-технологічної модернізації та імпортозаміщення для країн, що залежать від імпорту, кількісні оцінки їх ефективності з точки зору динаміки відбуваючихся процесів недостатньо вивчаються.

На даний час основним показником рівня імпортозаміщення є частка імпорту готової продукції в споживанні, для якого встановлені планові показники та обсяги експорту продукції. Аналіз існуючих методик показав їх обмежені можливості для оцінки імпортозаміщення як складової структурно-технологічної модернізації, вказав на їхню несумісність з завданнями

забезпечення стійкого зростання та збільшення обсягів експорту продукції національних виробників багатьох країн.

Аналіз існуючих методик виявив їх обмежені можливості для оцінки імпортозаміщення як складової структурно-технологічної модернізації, вказав на їхню несумісність з завданнями забезпечення стійкого зростання та збільшення обсягів експорту продукції національних промисловостей.

Для вирішення цього завдання необхідно застосовувати підхід до оцінки динаміки структурно-технологічної модернізації, основними характеристиками якої є цільова установка на стійкий довгостроковий розвиток, врахування використання потенціалу та здатності галузі до його нарощування. Необхідно виділяти індикатори, що визначають динаміку модернізації, до числа яких віднесені індикатор динаміки потенціалу модернізації, індикатор зміни факторів впливу та інтегральний індикатор динаміки цільових показників модернізації. Ефективність модернізації за таким підходом визначається відношенням індикатора інтенсивності використання та нарощування потенціалу до темпу зростання індикатора цільових показників.

На відміну від існуючих методик, цей підхід оцінює не лише досягнуті результати, але й перспективи розвитку галузі. Крім того, в ньому враховуються основні аспекти проводимої політики структурно-технологічної модернізації. Цей підхід може бути використаний при формуванні галузевих програм, розробці стратегій модернізації галузей економіки, а також їхній своєчасній корекції на основі моніторингу процесів структурно-технологічної модернізації, ефективності використання та інтенсивності формування її галузевого потенціалу.

Розроблені та представлені в науковій літературі сучасні методики кількісної оцінки імпортозаміщення надають можливість виявляти потенціал імпортозаміщення в окремих галузях промисловості як на основі окремих, так і комплексних показників. Методика кількісної оцінки потенціалу

імпортозаміщення на основі порівняльних переваг дає можливість визначити інтенсивність експорту товару країни в порівнянні з середнім світовим рівнем.

Індекс Баласса розраховується як відношення частки експорту певного товару в загальному обсязі експорту країни до частки цього товару в загальному обсязі світового експорту[23].

$$RCA = \frac{(X_{Ai}/X_{Am})}{(X_{ni}/X_{nm})} = \frac{(X_{Ai}/X_{ni})}{(X_{Am}/X_{nm})} \quad (1.1) [23]$$

де X - експорт; A - ідентифікована країна; i - товар (або галузь промисловості); m - група товарів (або галузей промисловості); n - група країн.

Пізніші модифікації індексу Баласса, які враховують імпорт даного товару, дозволяють визначити порівняльні переваги та «непереваги» країни у виробництві цього товару при наявності внутрішньогалузевої торгівлі. Оцінка імпортозаміщення на основі аналізу системи національних рахунків дозволяє виявити наявність або відсутності тенденції до імпортозаміщення в окремих галузях промисловості, що підтверджується зменшенням (зростанням) індикатора частки імпорту в споживанні (β)[22]:

$$\beta = I_m/Y$$

$$Y = X + I_m - E_x \quad (1.2) [22]$$

де: Y - рівень внутрішнього споживання; X - обсяг виробі галузі; E_x - обсяг експорту досліджуваного товару; I_m - обсяг імпорту даного товару. У разі зменшення частки імпорту в споживанні, це свідчить про позитивну тенденцію до імпортозаміщення.

Обраний підхід до оцінки ефективності модернізації з погляду її динаміки та інтенсивності нарощування потенціалу. Таке тлумачення ефективності дозволяє враховувати її динамічний аспект, коли основним цільовим показником встановлюється її стійкий розвиток з бажаними темпами.

Отже, показник ефективності використання потенціалу структурно-технологічної модернізації у динаміці (I) розраховується як відношення комплексного показника динаміки цільових показників модернізації ($I_{цп}$) до середньгеометричної комплексних показників динаміки факторів, сприяючих формуванню потенціалу модернізації ($I_{фп}$), та показника динаміки потенціалу модернізації ($I_{пм}$)[24]:

$$I = \frac{I_{цп}}{\sqrt{I_{пм} * I_{фп}}} \quad (1.3) [24]$$

Показник ефективності використання потенціалу відображає віддачу від наявного потенціалу та факторів, які сприяють його нарощуванню в досягненні цілей структурно-технологічної модернізації. Рівні вагові коефіцієнти комплексних показників динаміки факторів, що сприяють формуванню потенціалу модернізації ($I_{фп}$), та показника динаміки потенціалу модернізації ($I_{пм}$), вказують на їхній рівнозначний внесок у досягнення цільових показників. Факторами, які безпосередньо впливають на темпи росту галузі, є зростання продуктивності праці, модернізація виробництва на основі оновлення основних фондів та заміни застарілого обладнання на нове високотехнологічне, технологічні, організаційні та продуктові інновації вимагають збільшення інвестицій у модернізацію, зростання чисельного складу та підвищення рівня кваліфікації працівників, створення сприятливого інституціонального середовища для розвитку галузі, а також стимулювання внутрішнього попиту на продукцію, яка може замінити імпорту. Важливим показником оцінки ефективності модернізації є потенціал розвитку галузі. Потенціал модернізації в нашому методичному підході представлений інтегральним показником динаміки потенціалу модернізації галузі, який характеризує ефективність імпортозаміщення як віддачу від наявного потенціалу та факторів його формування. Однак сам потенціал не є постійним і незмінним значенням, тому ми виділяємо фактори, які лежать в основі

збільшення потенціалу модернізації у вигляді інтегрального показника факторів, що сприяють формуванню потенціалу модернізації галузі. Потреба у використанні інтегральних показників обумовлена складністю економічного явища, яким є структурно-технологічна модернізація, що вимагає аналізу великого обсягу даних. При цьому окремі показники та їх сукупності, які характеризують окремі аспекти явищ, не можуть забезпечити всебічну та повну оцінку складного явища та тенденції його розвитку. Основою кожного інтегрального показника служать групи показників, що характеризують найбільш значущі аспекти явища.

У розглянутий блок включено чотири групи показників:

- кількісної та якісної динаміки ресурсів праці: темп зростання середньорічної чисельності працездатних за видами економічної діяльності та темп зростання випуску кваліфікованих робітників та службовців;
- темп зростання інвестицій у основний капітал та динаміку інвестицій у реконструкцію та модернізацію;
- інституційні та макроекономічні умови підприємницької діяльності в досліджуваній галузі;
- динаміку обсягу імпорту (імпортозаміщення оцінюється за показником, зворотним до зростання імпорту – темпу скорочення імпорту).

Крім того, для оцінки ефективності реалізації політики імпортозаміщення розраховуються:

- Коефіцієнт імпортного навантаження
- Коефіцієнт імпортного пріоритету
- Коефіцієнт цінової переваги

Коефіцієнт імпортного навантаження використовується для оцінки рівня імпортової активності та ступеня насичення економіки імпортовою продукцією. Цей показник обчислюється, за формулою[22]:

$$K_{i.n.} = \frac{Im}{ВВП} \quad (1.4) [22]$$

Де Im – обсяг імпорту у вартісному вираженні, ВВП – номінальний валовий внутрішній продукт.

Коефіцієнт імпортного пріоритету відображає співвідношення темпів зростання імпорту та темпів зростання експорту. Цей показник обчислюється, за формулою[22]:

$$K_{i.p.} = \frac{\Delta Im}{\Delta Ex} \quad (1.5) [22]$$

Де ΔIm - темпи зміни імпорту конкретного виду продукції, ΔEx – темпи зміни експорту конкретного виду продукції.

Коефіцієнт цінової переваги дозволяє оцінити конкурентоспроможність вітчизняної продукції порівняно з іноземними аналогами. Цей показник обчислюється, за формулою[24]:

$$K_{ц.п.} = \frac{P_{ex}}{P_{im}} \quad (1.6) [24]$$

Де P_{ex} – експортна вартість конкретний вид продукції, P_{im} – імпортна вартість на даний вид продукції.

Таким чином, для оцінювання ефективності політики імпортозаміщення, необхідно використовувати статистичні дані щодо імпорту та експорту товарів імпортозаміщення. Це дозволить нам об'єктивно визначити тенденції і розробити прогнози щодо ефективності використання даної політики. Було запропоновано шлях для аналізу імпортозалежності з метою вирішення цього завдання.

Висновки до першого розділу

1. Протекціонізм як торговельна стратегія має відносно довгу історію, спираючись на меркантилістичні погляди та ідею захисту внутрішнього виробництва через мита, квоти та інші обмежувальні заходи. Історично ця стратегія відображає коливання між політикою вільної торгівлі та протекціонізмом, відчутним у різних епохах та країнах. Сучасність також свідчить про використання протекціонізму у боротьбі з недобросовісною конкуренцією та для збереження робочих місць у структурних змінах економіки. Проте, його застосування може мати і негативні наслідки, зокрема, сприяти корупції, обмежувати стимули до інновацій та якісній конкуренції, а також змінювати економічні відносини між країнами. Зрозуміння історичних та сучасних принципів протекціонізму важливе для оцінки та прийняття збалансованих рішень у зовнішньоторговельних відносинах.

2. Політика імпортозаміщення була широко використовувана різними країнами для розвитку власної промисловості та підвищення конкурентоспроможності національних економік. Ця стратегія має свої успішні та неуспішні приклади. На прикладі Латинської Америки, політика імпортозаміщення не завжди призводила до стійкого економічного зростання через відсутність конкретної спеціалізації галузей та концентрацію на внутрішньому розвитку. Також, кілька африканських країн не досягли успіху, спробуючи впровадити цю стратегію. У той час як країни Південно-Східної Азії, такі як Південна Корея і Тайвань, успішно використовували імпортозаміщення як початкову стратегію, переходячи потім до експортної орієнтації та розвитку власних економічних «чемпіонів». Ця стратегія була вдалою для них і сприяла досягненню стійкої конкурентоспроможності. Індія та Китай використовували імпортозаміщення для зменшення залежності від імпорту та підвищення внутрішнього виробництва в певних галузях, з успішними результатами, зокрема в фармацевтиці та електроніці. Україна

також застосовує політику імпортозаміщення, спрямовуючи зусилля на підтримку внутрішнього виробництва в ключових галузях для забезпечення економічної стійкості та незалежності в умовах воєн і кризових ситуацій. У післявоєнних та кризових періодах, важливо збалансувати імпортозаміщення та інвестиції, аби досягти стійкого економічного відновлення. Надмірні інвестиції можуть призвести до негативних наслідків, таких як інфляція та втрата конкурентоспроможності внутрішніх виробників.

3. За допомогою методології наукового дослідження, було проведено аналіз і класифікацію методів дослідження, які застосовуються при оцінюванні рівня імпортозалежності вітчизняної економіки. Основні методи дослідження включають аналіз та синтез, абстрагування, формалізацію, аналогію, моделювання, синергетику та системний підхід. Класифікація методів може залежати від рівня дослідження, де теоретичний рівень використовує методи індукції та дедукції, а емпіричний рівень включає методи спостереження, експерименту та статистики. Використання кількісних та якісних методів дозволяє комплексно оцінити імпортозалежність та розв'язати відповідні проблеми. У методології дослідження ефективності політики імпортозаміщення в економіці було виділено сім показників, що використовуються для інтегрального оцінювання. Ці показники охоплюють такі аспекти, як темпи зростання імпорту, коефіцієнт покриття експортом імпорту, індекс промислової продукції, частка імпорту в споживанні та інші. Методологія наукового дослідження є важливою складовою для ефективного аналізу та вирішення складних наукових проблем та питань. Вона допомагає науковцям та дослідникам систематизувати свій підхід до дослідження і надає інструменти для об'єктивного та комплексного аналізу.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Передумови, інструменти та чинники проведення політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку

Політика імпортозаміщення є важливою складовою економічного розвитку багатьох країн у сучасному світі. Ця стратегія спрямована на зменшення залежності від імпорту і створення внутрішнього виробництва, що сприяє підвищенню економічної стійкості та створенню нових робочих місць. Сучасний світ переживає низку викликів, таких як геополітичні конфлікти, глобальні зміни у торговельних структурах та пандемія COVID-19, які вплинули на напрями політики імпортозаміщення.

Одним із ключових напрямів політики імпортозаміщення в сучасному світі є розвиток внутрішнього виробництва. Країни намагаються створити сприятливі умови для розвитку свого виробництва та підтримки вітчизняних підприємств. Це може включати в себе надання фінансової підтримки, навчання та створення сприятливого регуляторного середовища. Збільшення виробництва внутрішніх товарів та послуг допомагає знизити залежність від імпорту та створює можливість для внутрішнього економічного росту.

Ще одним важливим напрямком політики імпортозаміщення є захист внутрішнього ринку від імпорту. Багато країн використовують торгові бар'єри, мита та інші інструменти для захисту свого внутрішнього ринку від імпорту. Це може включати в себе встановлення тарифів на імпортні товари або введення квот на імпорт. Такий захист може бути спрямований на підтримку внутрішніх виробників та стимулювання споживання вітчизняних товарів [25].

Розвиток нових технологій та інновацій є ключовим елементом стратегії імпортозаміщення в сучасному світі. Країни намагаються створити конкурентоспроможні продукти та послуги, які замінять імпортні аналоги. Це

може включати в себе наукові дослідження та розвиток нових технологій, а також стимулювання інновацій у виробництві та послугах.

Збільшення інноваційності сприяє підвищенню конкурентоспроможності внутрішнього виробництва. Співпраця з іншими країнами також може бути важливим елементом політики імпортозаміщення. Країни можуть встановлювати партнерські відносини з іншими країнами для обміну технологіями, знаннями та ресурсами. Це допомагає розвивати внутрішнє виробництво та створювати можливості для спільного розвитку інноваційних рішень. Хоча даний напрямок є дещо нестабільним, адже вводячи політику імпортозаміщення, та чи інша держава повинні розуміти, що вслід за введенням протекціонізму, міжнародна спільнота, а саме ті країни що вели ЗЕД матимуть погіршення у відносинах, через зменшення отриманих статків.

Протекціонізм нерозривно пов'язаний з бюджетною, податковою і митною політикою країни, що разом є засобом макроекономічної стабілізації, застосування якого спрямоване на стимулювання або стримування діяльності зовнішнього сектора економіки. Визначальним при виборі напряму впливу є створення умов, за яких національна економіка через набуття конкурентоздатних характеристик, що виникають на основі формування відповідної структури внутрішнього господарства, забезпечує достатній рівень зовнішнього сектора, здатного витримувати виклики світових ринків.

Змішана економіка визначається як та форма господарювання, в якій держава встановлює критерії регулювання з метою досягнення балансу між інтересами підприємств та підприємців і соціально-економічним розвитком країни. Цей підхід дозволяє ефективно організувати внутрішнє господарство та максимально використовувати потенціал національної економіки та національний дохід і забезпечує відповідне функціонування Національної доктрини економічного розвитку країни. Це, у свою чергу, сприяє досягненню завдань сталого росту та постійного модернізації економіки, що, безумовно, сприяє забезпеченню національної безпеки на належному рівні [26].

Заходи протекціонізму мають подвійну мету. По-перше, держава сприяє зростанню конкуренції у тих сферах і галузях, де можливості національних виробників порівняні з потенціалом закордонних економічних гравців або ж з причин абсолютної відсталості вітчизняних секторів, подальший розвиток яких неможливий без залучення досвіду, технологій і коштів зарубіжних виробників. По-друге, держава перекриває доступ до тих сфер і галузей, які, з одного боку, не готові до конкуренції, але, з іншого боку, діяльність яких безпосередньо пов'язана з потребами забезпечення національної безпеки взагалі та економічної, зокрема.

Така діалектична єдність спроможна започаткувати процеси сталого національного розвитку. Адже державний протекціонізм у такому випадку спонукає вітчизняних виробників до просування на міжнародні ринки в результаті освоєння технологій і сфер, що забезпечують отримання найбільшої частки доданої вартості. Зрозуміло, цього можна досягти за умови отримання доступу до передових технологій і перебування у конкурентному середовищі, що неодмінно створить передумови для саморозвитку.

У цьому сенсі протекціонізм є інструментом формування державної структурної політики. При виробленні протекціоністських заходів до уваги має братися реальний стан національної економіки у зв'язку з тим, що від цього залежить використання урядом певного набору інструментів та ресурсів. Практика свідчить, що завдяки вищому потенціалу економічно розвинені країни захищають власні інтереси на внутрішньому і світовому ринках, використовуючи так званий випереджаючий протекціонізм.

Це означає, що таким чином досягається безперервність економічного розвитку щоразу на новому виткові з урахуванням досягнень національного та світового науково-технічного прогресу та збереження домінуючого стану не тільки на ринках, а й загалом у світі. Крім того, розвинені країни, вимагаючи слідувати принципам лібералізму, захищають власний ринок заходами, що фактично суперечать задекларованим цілям глобалізованої економіки, тому що запроваджують високі митні збори, недосяжні для решти світу технічні

вимоги, державне субсидування сільськогосподарських виробників та інших галузей, чия діяльність є складовою забезпечення високого рівня національної безпеки в широкому розумінні цих слів [25; 26].

Для розуміння пріоритетних напрямків політики імпортозаміщення, необхідно визначити ознаки класичного протекціонізму. Так протекціонізм може поділятися на три види, а саме стратегічний, регулярний та ситуативний. Стратегічний завжди оцінювався як захист національних інтересів та структурна трансформація національної економіки.

Кожен вид має свої інструменти та об'єкти впливу. Об'єктом впливу такого протекціонізму зазвичай є стратегічна частина економіки держави, а саме: галузь сільського господарства, енергетична галузь, ресурсоємкі галузі, високотехнологічна галузь, фінансовий сектор та інвестиційна галузь. Тобто ті сфери котрі можуть вважатись вкрай важливими для функціонування держави як такої. Зазвичай інструментами впливу є політика, що використовується в залежності від типу протекціонізму.

Так наприклад комплексний протекціонізм використовує структурну політику. Аграрний – сільськогосподарську, Енергетичний – енергетичну і так далі. Також необхідно розуміти на якому рівні проводиться регулювання.

Так комплексний протекціонізм має національний рівень регулювання, а всі інші перелічені, можуть мати як державний і інтеграційний (використання політики імпортозаміщення в рамках об'єднань таких як ЄС, СНД, РСАДПЗ і інші.), так і глобальний рівень врегулювання.

До регулярного протекціонізму зазвичай спрямований на стратегічно-тактичний захист національних інтересів. Йому притаманний вплив на галузі так званих точок росту, та на працевіткі галузі, використовуючи структурні, інноваційні, технологічні та бюджетно-податкові інструменти впливу. Зазвичай такий протекціонізм ділиться такі типи як галузевий, інвестиційний та технологічний.

Проте варто зосередити увагу, що технологічний протекціонізм має свої підвиди, та на нашу думку необхідно згадати один із них, а саме партизанський протекціонізм.

Це така політика, що використовувалася переважно в азіатських країнах і спрямована на технологічну галузь, відрізняється тим, що інноваційна діяльність, здійснюється не завдяки підтримки її державою чи регіоном, а так би мовити промисловим шпигунством, що дозволяло поступово адаптувати технології під свій лад, та зекономити частку ресурсів за рахунок того, що держава чи регіон не витрачає ресурсів на дослідження.

Повертаючись до регулярного протекціонізму, можна додати, що регулювання відбувається на загальнонаціональному, або ж регіональному рівнях. Ситуаційна політика ставить за мету захищати національні інтереси за рахунок проведення регіональної, соціальної та міграційної політики, впливаючи на промислову концентрацію, доходи населення та міграцію.

Так, тут протекціонізм має селективний, або ж соціально-орієнтований тип і зазвичай регулюється в рамках держави чи економічно-інтеграційних об'єднань [27].

Повертаючись до питання пріоритетних напрямів політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку, можна зробити висновок, що станом на сьогодні існує досить гнучкий інструментарій, що може використовуватись для всіх сфер економіки і при необхідності, а саме у кризові ситуації, будь то ринкова криза, пандемія чи навіть військові конфлікти, політика імпортозаміщення є та буде необхідною для стабілізування цих подій та зменшення імпортозалежності. І все це необхідно, щоб згодом знову перейти на «ліберальні рейки», адже лібералізм та протекціонізм, як і історія, мають циклічний характер і можуть замінювати один одного через деякий період у часі [28].

2.2. Національні моделі проведення політики імпортозаміщення та їх особливості

Актуальність вивчення світового досвіду реалізації політики імпортозаміщення для країн, що характеризуються високою імпортозалежністю та очікують подальшого зростання цього явища, обумовлена необхідністю ефективного вирішення економічних викликів. На протязі різних історичних періодів розвитку світової економіки вказані країни використовували різноманітні інструменти політики імпортозаміщення, що підкорювалися змінам у пріоритетності, рівні технологічного розвитку та привабливості галузей для інвесторів.

При відновленні конкурентоспроможності менш розвинених галузей, виробництво яких виявлялося неефективним у порівнянні з імпортними аналогами на внутрішньому ринку, держави вживали заходів, таких як встановлення високих імпортних мит та податків, обмеження імпорту продукції, посилення вимог до якості та відповідності стандартам, а також обмеження окремих прав імпортерів тощо. Попри акцент на політиці протекціонізму, спостерігався процес реструктуризації підприємств у секторі державного господарства, що включав приватизацію, передачу в оренду окремих виробничих територій або надання концесій.

Таким чином, держави мали за мету одночасно позбавитися неефективних виробничих об'єктів та зберегти контроль за їхньою економічною діяльністю через впровадження ефективного інституційно-організаційного контролю та посилення інституційно-правового середовища.

Для розуміння досвіду використання імпортозаміщення, необхідно мати на увазі які варіації даної політики взагалі використовувались, та чи мали вони успіх. Так ми можемо виділити: «Відновлення внутрішньо-торговельного потенціалу малорозвинутих галузей», «Підтримка основних галузей економіки» та «Стимулювання розвитку високотехнологічних галузей економіки» [29].

Відновлення внутрішньо-торговельного потенціалу малорозвинутих галузей – це тип імпортозаміщення, що найчастіше використовувались Китаєм, Бразилією, Аргентиною, Мексикою, Чилі, Колумбією, Болівією, Перу, Білоруссю, Казахстаном, Киргизією. Пріоритетними галузями для них були та є легка та харчова промисловість, сектори середнього та точного машинобудування.

Передбачався протекціонізм усіх сфер економіки, приватизація державних підприємств, залучення іноземних інвестицій, довгострокове інвестування інфраструктурного та освітнього розвитку. Результати такої програми були - ріст ВВП, збільшення обсягів промислового виробництва, налагодження експорту продукції машинобудування. Щодо негативних наслідків, то це зменшення вартості національної валюти, ріст інфляції, негативний зовнішньоторговельний баланс, невисока інноваційність підприємницької діяльності [30].

Підтримка основних галузей економіки – це тип імпортозаміщення, що найчастіше використовували такі країни як Індія, Росія, Монголія, Пакистан, Туреччина та деякі країни Африки. Згідно із цим підвидом імпортозаміщення, країни повинні підтримувати важке машинобудування, хімічну та нафтохімічну промисловість, галузі промислового виробництва товарів народного споживання.

Передбачався - Протекціонізм щодо основних галузей, бюджетне інвестування промислової інфраструктури, запозичення інновацій, залучення іноземних інвестицій, підтримка малого бізнесу, деструктуризація заощаджень і споживання населення. Результати такої програми були - ріст ВВП, розвиток внутрішнього ринку, підвищення рівня модернізації промислового сектору економіки, підвищення кваліфікації та якості праці, зростання ділової активності населення.

Однак є й негативні наслідки, а саме висока собівартість продукції, мала фінансова результативність підприємств, низький експортний потенціал, трудонадлишковий ринок праці.

Стимулювання розвитку високотехнологічних галузей економіки – підвид імпортозаміщення, що використовувався Японією, Сінгапуром, Гонконгом, Південною Кореєю, Індонезією, Малайзією, Таїландом, провінцією Тайвань, Філіппінами та Камбоджею. Передбачалась інтенсивна модернізація високотехнологічних секторів промисловості, інвестування та впровадження нових технологій, валютний контроль, розвиток стандартизації та сертифікації продукції, проведення НДДКР, розвиток ринкової інфраструктури [31].

Щодо галузей, що торкалася дана політика, то це Електротехнічна промисловість, програмне забезпечення, інформаційні послуги, хімічна та хімічно фармацевтична промисловість, транспортне машинобудування. Позитивними наслідками даної політики є високі темпи зростання економіки, її диверсифікація, збільшення частки у ВВП продукції галузей високотехнологічного виробництва, зниження рівня бідності населення. Проте є й негативні сторони, а саме збільшення імпорту товарів народного споживання та залежності від сучасних технологій і обладнання для експортних галузей [32].

Європейський Союз — це об'єднання країн, які протягом багатьох років не застосовували політику імпортозаміщення. Проте недавно країни ЄС стикнулися з необхідністю впровадження такої політики після відмови від російських енергоресурсів. Крім того, ситуація навколо Тайваня та Китаю змушує ЄС розглядати питання заміщення мікроелектроніки [33].

За даними Євростату на 2022 рік, національні уряди практично не контролювали постачання газу в країнах ЄС. Тільки приблизно 10% газу зі сховищ від Італії до Нідерландів перебували під прямим контролем державних посадовців через національні стратегічні резерви. Решта залежала від міжнародних торговельних компаній, енергетичних підприємств і промислових груп, і компанії мали можливість вільно продавати газ тим, хто запропонує найвищу ціну, навіть якщо вони перебувають в інших країнах.

Витрати ЄС на закупівлю зрідженого та трубопровідного газу зросли в 2022 році в 3,3 рази після відмови від поставок з Росії, склавши 208 млрд євро в порівнянні з 62,5 млрд євро попереднього року [34].

Відповідно до концепції REPowerEU та Директиви ЄС 2022/1369, обов'язкове скорочення споживання на 15% передбачено в період з серпня 2022 року по березень 2023 року. REPowerEU - це комплексний план до 2030 року, який включає безліч аспектів: нормування споживання енергоресурсів, план негайного заміщення російських енергоресурсів альтернативними постачальниками енергії та джерелами енергії, підвищення енергоефективності економіки, прискорення переходу до відновлюваних джерел енергії.

8 березня 2022 року Європейська комісія представила план REPowerEU, який базується на рекомендаціях Міжнародного енергетичного агентства щодо зменшення залежності від російського газу. Документ ґрунтується на двох основних положеннях: диверсифікації постачань газу за рахунок збільшення імпорту скрапленого природного газу, імпорту трубопровідного газу від неросійських постачальників, збільшення споживання біометану та водню [35].

Зменшення залежності ЄС від викопних видів палива на рівні домогосподарств, будівель, промисловості та енергетичних систем шляхом підвищення енергоефективності, збільшення частки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) та усунення технічних обмежень в інфраструктурі.

Взимку 2023 року Європейський Союз значно скоротив споживання газу, зменшивши його обсяги практично на п'яту частину порівняно з попередніми роками, що вище цільового показника у 15%, встановленого на період опалювального сезону, при відносно невеликих закупках газу у Росії.

За даними Євростату, споживання газу в Європейському Союзі в період з серпня по січень було на 19% нижче середнього показника за останні п'ять років. Найбільший спад відзначився в Фінляндії, де споживання знизилось більш як удвічі, але збільшилось лише на Мальті та в Словаччині.

Надходження сирих нафтових видобутків з Росії на німецький НПЗ було представлене як казахська, обхідним шляхом уникаючи європейських санкцій. Німеччина отримала підтвердження комерційних поставок сирих нафтових видобутків для НПЗ Шведт, які почали надходити в польський порт Гданськ в січні 2023 року [33].

З початку 2023 року НПЗ в Шведті працює на 50% потужності через зупинку поставок російського сировини, оскільки він спеціалізується на обробці уральської нафти, що постачається через нафтопровід «Дружба». Проте останні місяці керівництво підприємства підготувалося до цього, і зараз завод, здається, може виробляти продукцію без російської нафти, як відзначають засоби масової інформації.

У грудні 2022 року Німеччина повідомила, що Польща готова забезпечити достатню кількість нафти для завантаження НПЗ в Шведті на 70% з січня, і що казахська нафта допоможе компенсувати імпорт із Російської Федерації, який був припинений через санкції. Однак заплановані поставки нафти з Казахстану до Гданська не в змозі задовольнити потреби НПЗ в Шведті та місцевих споживачів. Для гарантованого завантаження НПЗ потрібні набагато більші обсяги, ніж можуть доставити танкери. Крім того, за останній рік різко підвищилися ставки фрахтування танкерів, а кількість доступних суден значно скоротилася. У цьому контексті трубопровідні поставки стають більш надійним Таблиця складена автором за матеріалами:м нафти [35].

Також через досить нестабільну ситуацію навколо Тайваню, ЄС розробили нову програму, що допомогла б створити власне виробництво напівпровідників. Причиною реформ та розробки окремої програми владами Європейського Союзу став криза у виробництві напівпровідників, яка призвела до глобального дефіциту мікросхем, необхідних для виготовлення різних товарів. Китай є світовим центром виробництва мікросхем, що робить інші країни залежними від його компаній та ланцюга постачань.

Суть реформи полягає в створенні власного виробництва мікросхем із напівпровідникових матеріалів. Проте влади більшості країн згодні, що без

державних субсидій виробникам це не вдасться. У той же час деякі країни, зокрема Бельгія, Франція, Німеччина, Італія та Нідерланди, настоюють на тому, щоб державні інвестиції були обмежені і спрямовані на дослідження та розробки, а не на виробництво, в іншому випадку гонка між європейськими виробниками є не уникнення [36].

Крім того, державна допомога на рівні окремих країн або ЄС в цілому повинна бути спрямована на місцевих розробників та виробників. Брюссель повинен розробити механізм контролю, щоб гроші не потрапляли до іноземних конкурентів європейських компаній, наголошують чиновники урядів країн, активно беручих участь у підготовці реформи. Представники п'ятірки найактивніших країн також закликають уникати «решорінгу» - процесу повернення компаній до країни походження, які раніше перенесли виробництво в регіон із дешевою робочою силою та іншими виробничими факторами.

Регіон Південно-Східної Азії складається з таких країн, як Таїланд, Малайзія, Бруней, Індонезія, Сінгапур, Філіппіни, Лаос, Камбоджа та В'єтнам. У другій половині 20-го століття ці країни визначили свій економічний шлях, обираючи між соціалістичним та ринково-орієнтованим напрямками розвитку. Зокрема, В'єтнам, Лаос і Камбоджа обрали соціалістичний шлях розвитку. До початку 1990-х років ці країни були переважно аграрними, мали обмежену обробну промисловість і господарство, засноване на натуральних формах господарювання [37].

Інші країни регіону, такі як Таїланд, Малайзія, Індонезія, Сінгапур, Філіппіни та Бруней, обрали ринковий шлях розвитку та досягли значних економічних успіхів. Ці країни зазнали значного економічного зростання, протистоячи комуністичному руху, що фінансувався з Пекіну та Москви.

У Малайзії та Сінгапурі вживалися інтенсивні заходи для припинення діяльності комуністичних груп, проте у 1960-х роках ці країни обрали демократичний шлях з використанням ринкових механізмів. Ці країни іноді називають «новими індустріальними країнами», оскільки вони демонструють

високі темпи економічного зростання. Навіть під час світової фінансової кризи 2008 року економічне зростання країн Європейського Союзу було обмеженим, у той час як країни Південно-Східної Азії показали середній приріст в 4% [38].

Економіки цих країн були сильно пов'язані з міжнародною торгівлею і імпортно-експортними операціями, і вони розвивали експортну промисловість. Для підтримки виробництва імпортозаміщення, уряди цих країн використовували різні інструменти, такі як створення спеціальних зон експортного виробництва з пільговим податковим режимом та підтримка імпортерів шляхом субсидіювання.

Таким чином, у другій половині 20-го століття країни Південно-Східної Азії вибирали різні шляхи розвитку, що вплинули на їхні економіки і сприяли високим темпам зростання та інтеграції в міжнародну торгівлю.

2.3. Торговельна війна між США та КНР як сучасний прояв проведення політики імпортозаміщення

Станом на сьогодні, країни охопили процеси глобалізації, котрі значно підвищили можливості експортоорієнтованих країн, та збільшили їх і без того великий вплив на світову економіку.

Так у сучасності, існують багато факторів, які можуть впливати на розвиток економіки, а саме відсутність необхідних ресурсів, невивантаження капіталу, некваліфікована чи то дорога людська сила, інноваційна недостатність, міжнародний тиск, політична нестабільність і пов'язаність держав одна із одною. У нинішньому світі країни часто відчувають тиск через зовнішні та міжнародні обмеження, які впливають на їхню економіку.

При визначенні списку країн, які в даний момент є імпортозалежними, можна, побачити, що в більшості випадків це країни, у яких є достатньо ресурсів для розвитку власної індустрії та виходу на міжнародні ринки з власною продукцією.

Проте через недостатні обсяги капіталовкладень, тиск з боку історичних економічних зв'язків та імпортозалежність, ці країни змушені залишатися під впливом країн, спрямованих на експорт. Таким чином, потенціал, який існує на території імпортозалежних країн, скорочується через неможливість самостійно реалізувати свій потенціал, і це вимушує дані держави вживати політичних заходів, спрямованих на захист національних економічних інтересів.

У багатьох випадках, імпортозалежні країни обмежені в їхній економічній автономії втрачають частину свого потенціалу через нездатність самостійно виробляти необхідні товари та послуги. Це змушує їх вживати різні заходи для захисту своїх національних інтересів, включаючи протекціоністські політики та розвиток власних виробничих галузей.

Проте важливо зазначити, що велика кількість обмежень в торгівлі може мати негативні наслідки для імпортозалежних країн, такі як підвищення цін на імпортні товари та відсутність вибору для споживачів.

Тому, країни в пошуках балансу між захистом внутрішнього ринку та доступом до іноземних товарів, які вони можуть потребувати. У багатьох випадках, це вимагає інвестування у власну виробничу базу та імпортозаміщення. Країни поступово розвивають свої галузі, підвищуючи кваліфікацію робочої сили і впроваджуючи інноваційні технології для створення конкурентоздатних внутрішніх ринків та зменшення залежності від імпорту. Завдяки цим заходам, країни, які раніше були імпортозалежними, можуть поступово розвивати свої можливості для експорту і стати більш конкурентоздатними на світовій арені.

Зростання ризиків, пов'язаних із збільшенням ступеня невизначеності у процесах розвитку світової економіки, вимагає особливої уваги, перш за все, з боку країн з ринками, що перебувають на стадії формування. До цієї категорії країн належать численні держави Східної Європи, серед яких значне місце відводиться Україні.

У поточному етапі розвитку світових економічних відносин, уряди країн зазначеного спрямування вимушені пристосовувати свою економічну політику до нових реалій, що відзеркалюються у глобальній економічній сфері.

Як одним з результатів такої адаптації, може бути відзначений швидкий розвиток регіональних торговельних угод та формування нових міжнародних торговельно-економічних партнерств. Ці форми співробітництва між країнами надають можливість забезпечувати баланс інтересів всіх сторін-учасників, а також опротестовувати торговельно-економічні санкції, будь вони односторонніми чи багатосторонніми [39].

Незважаючи на початок війни в Україні та наступні санкції, які були введені проти Російської Федерації, а також тривалу карантинну політику в Китаї, яка вплинула, зокрема, на Шанхай, світова торгівля проявила стійкість протягом першої половини 2022 року.

У контексті глобальних викликів Китай відзначається унікальною моделлю економічного розвитку, що характеризується високими темпами зростання економіки та великим інвестиційним привабливістю, динамічним розвитком промислового виробництва та інфраструктури, зміцненням ролі в геоекономічних процесах і регіональному лідерстві, а також вступом країни до глобальної торговельної системи. Китай активно реалізує стратегію створення інноваційної держави.

Зовнішньоторговельна політика Китаю грає значущу роль та пройшла істотну трансформацію протягом останнього десятиліття. Це слугує важливим показником присутності країни в світовій економічній системі.

На сучасному етапі світового розвитку спостерігається перехід від концепції «одна супердержава» до моделі з численними «сильними державами», при цьому Китай, як впливовий глобальний гравець, розширює географію своїх зовнішньоекономічних інтересів на всі континенти, особливо після лібералізації зовнішньої політики та приєднання до Світової торговельної організації (ВТО) в 2001 році.

За показниками економічного розвитку, Китай посідає другу позицію у світовому рейтингу, після Сполучених Штатів Америки. Для належного розуміння загального контексту важливо детально вивчити динаміку зростання ВВП Китаю (рис. 2.1).

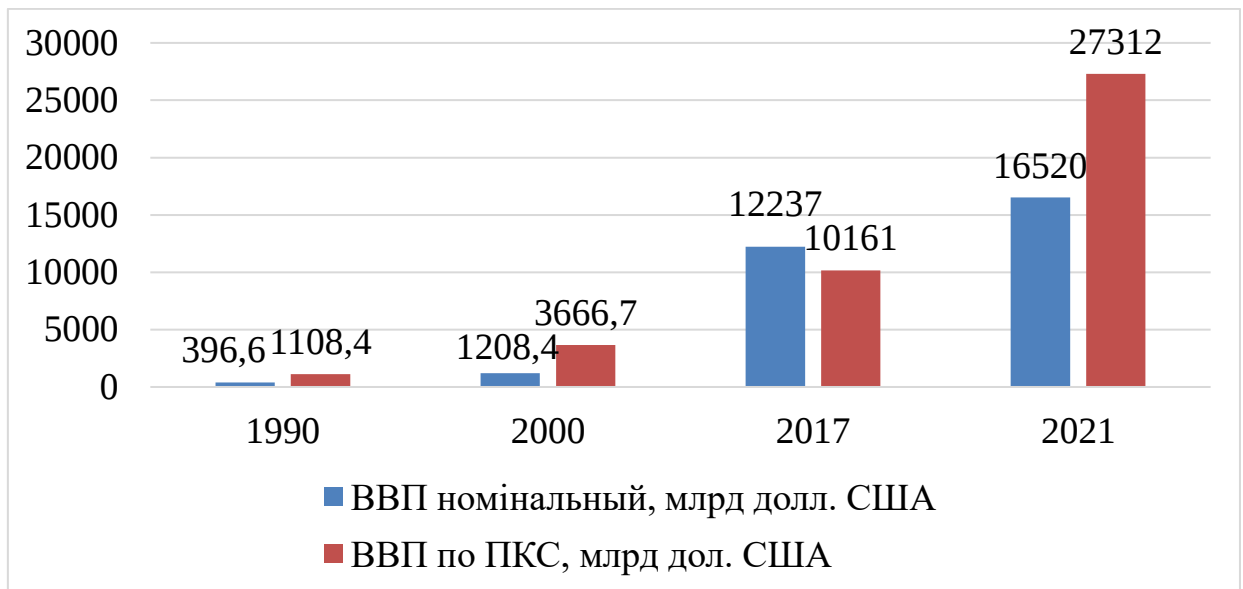

Рис. 2.1. Динаміка зростання ВВП Китаю [39]

Також маємо розглянути показники імпорту та експорту і порівняти їх, адже кажучи про імпортозаміщення, ми сподіваємось побачити, що за динамікою ріст експорту значно більший за імпорт (рис. 2.2).

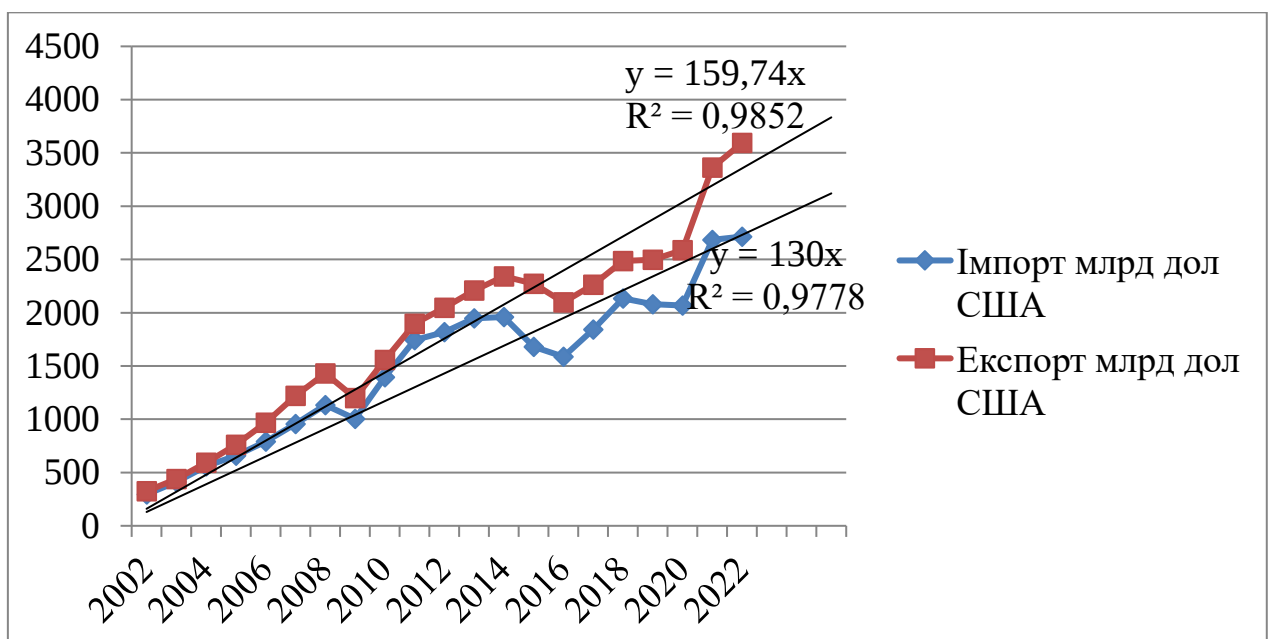

Рис. 2.2. Динаміка імпорту та експорту КНР та прогнози на 3 роки [41]

Стосовно імпортозаміщення в КНР, можна побачити, що базові аспекти протекціонізму плюс ринкові рейки Ден Сяопіна, дали потужніший поштовх для китайської економіки в цілому. І здавалося б, можна відходити від імпортозаміщення, проте це не так, адже геоекономічна боротьба продовжується, а кількість та сила санкцій лише збільшується.

Так 9 грудня 2019 року Китай оголосив про план повного відмови від зарубіжних комп'ютерів і програмного забезпечення. Влада планує досягти 100% заміщення імпорту до 2022 року. У загальній складності планувалося замінити 20-30 мільйонів зразків техніки, що використовується державними установами Китаю. 30% цього обсягу мало бути замінено китайським обладнанням у 2020 році, 50% - у 2021-му, і 20% - у 2022 році [42].

Експерти доповідали, що досягнути повної відмови від імпортних комп'ютерів і комплектуючих буде складно: наприклад, мікросхеми і жорсткі диски, які використовуються в ноутбуках китайської компанії Lenovo, виготовлені американськими постачальниками.

Проте політика китайських влад передбачає, що всі державні установи і ключові інфраструктурні оператори повинні використовувати «безпечні і контрольовані» технології, що закріплено в законі про кібербезпеку, прийнятому в Китаї в 2017 році. Програма «3-5-2» є складовою цієї політики [43].

На початку травня 2022 року Китай наказав урядовим установам і держкорпораціям замінити особисті комп'ютери іноземних марок на вітчизняні альтернативи. Директива уряду поширюється лише на марки комп'ютерів та програмне забезпечення, але не включає незамінні компоненти, включаючи мікропроцесори.

У 2022 році китайські влади розширили фінансування масштабної програми заміщення імпортової високотехнологічної продукції. Перехід до місцевих розробок є особливо важливим в умовах посилення санкцій з боку США.

За даними, опублікованими Міністерством фінансів Китаю, з вересня 2022 року по вересень 2023 року кількість тендерів від державних підприємств, урядових та військових організацій на націоналізацію обладнання зросла до 235, що вдвічі більше, ніж у попередньому аналогічному періоді. Вартість проектів за цей період зросла приблизно втричі, складаючи 156,9 мільйонів юанів, а це приблизно 21,44 мільйона доларів США за курсом на 27 жовтня 2023 року.

В 2022 році в Китаї було витрачено приблизно 1,4 трильйона юанів (191,31 мільярда доларів) на заміну імпортного програмного забезпечення та комп'ютерного обладнання, що на 16,2% більше, ніж у 2021 році. На тлі цього сумарний обсяг п'яти найбільших зарубіжних виробників систем управління базами даних (більшість з яких американські) в Китаї знизився з 57,3% у 2018 році до 27,3% до кінця 2022 року.

Проте відсутність передових можливостей у Пекіні щодо виробництва мікросхем не дозволяє Китаю відмовитися від продукції зарубіжних постачальників. Тим не менш, у грудні 2022 року деякі групи армії Китаю оголосили тендери на заміну комп'ютерів іноземного виробництва [44].

Геоекономічне протистояння між США та Китаєм є однією з найважливіших глобальних геополітичних динамік сучасності. Це протистояння включає в себе конфлікти щодо торгівлі, технологічних питань, інвестицій, кібербезпеки та інших сфер. Воно впливає на використання протекціонізму та імпортозаміщення як інструментів урядів для досягнення своїх економічних та політичних цілей. США і Китай ввели велику кількість мит на взаємну торгівлю товарами. Це призвело до зростання протекціоністських заходів обома країнами.

В результаті підвищення мит обмежено обсяги міжнародної торгівлі і збільшено витрати для підприємств, що імпортують товари із зарубіжжя. Це може призвести до більшого імпортозаміщення, коли компанії шукають внутрішні альтернативи іноземним товарам. США і КНР використовують торгівлю і економічні санкції як інструменти політичного тиску. Це може

призвести до зміни глобальних економічних альянсів і до посилення протекціонізму в інших країнах, які намагаються захистити свої економічні інтереси.

У 2018 році Сполучені Штати Америки прийняли ряд протекціоністських торгових заходів. За офіційною позицією США, рішення перейти до протекціонізму було обумовлено нижчими митами на імпорتنі товари в США порівняно з митами на експортні товари США в інших країнах світу та недобросовісними практиками їх торговельних партнерів.

У випадку Китаю, спір також стосувався недостатнього захисту інтелектуальної власності та того факту, що американським компаніям не дозволяється отримати більшість акцій у спільних підприємствах. За словами Президента Трампа, нерівний стан США в міжнародній торгівлі призвів до зростання дефіциту поточного рахунку. Після низки неуспішних переговорів зі своїми партнерами, США ввели мита на цілу низку продуктів(табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Використання мита США у якості одного із шляхів протекціонізму

Імпорт з країн	Товари	Мито в %	Статус	Обсяг імпорту, на який вплинули мита
Усі торговельні партнери	Пральні машини та сонячні панелі	20–30%	Запроваджено (січень 2018)	10,3 млрд доларів США
				0,44% від загального імпорту США
Країни з добровільним обмеженням експорту	Сталь та алюміній	25% та 10%	Запроваджено (березень 2018)	47 млрд доларів США
				2.0% від загального імпорту США
Китай	На 1,333 різноманітних товарів з Китаю	25%	Запроваджено (березень 2018)	50 млрд доларів США
				2.1% від загального імпорту США
Китай	Комп'ютери, та частини, хімія, будівельні матеріали	25%	Запроваджено (травень 2018)	200 млрд доларів США
				8.88% від загального імпорту США

Таблиця складена автором за матеріалами:[45; 46]

Односторонні дії Сполучених Штатів Америки призвели до ескалації торгових суперечок, з Китаєм, а згодом і до торгівельної війни.

Першим кроком США було введення мит на імпорт сонячних панелей та пральних машин, особливо тих, що походили з Китаю та інших країн Південно-Східної Азії. У березні були введені мита на імпорт сталі та алюмінію (а також інших китайських товарів).

У відповідь на це, Китай на початку квітня ввів мита на імпорт певних товарів з США будь то соя, автомобілі чи хімічні речовини. В середині травня Китай запропонував пакет заходів з метою зменшення торгового дефіциту США з Китаєм на суму до 200 мільярдів доларів США, включаючи скасування деяких мит на сільськогосподарську продукцію США, але обидві сторони не змогли домовитися.

Навпаки, США ввели додаткові мита на імпорт товарів на суму до 50 мільярдів доларів США щорічно. Китай відповів митами на імпорт певних товарів зі США (соя, яловичина і інше). Президент Трамп повторив готовність ввести мита на товари на суму 550 мільярдів доларів, що є більше, ніж загальний імпорт США з Китаю за попередній рік (506 мільярдів доларів) [45; 46].

У 2019 році промислове виробництво КНР становило 29% від світового на суму майже 4 трлн доларів США виготовляли продукції на \$2.4 трлн – тільки 17% від глобального об'єму.

Деіндустріалізація Америки ускладнює Вашингтону завдання перемогти Пекін в економічній конкуренції. Китай втратив частину експортних ринків через пандемію COVID-19, а певна кількість заводів зупинилася, але все одно випереджає США в галузі промисловості. Вашингтон не залишається осторонь [47].

Розуміючи усю критичність історичного моменту, президент Байден проштовхнув через Конгрес «технічний акт» обсягом у 250 млрд дол. США. Кошти підуть на розвиток галузі інновацій у США, наукові дослідження та зміцнення американської позиції на тлі економічної конкуренції між Китаєм і

Америкою. Тільки абсолютна технологічна перевага дозволить США гідно конкурувати з Китаєм [48; 49].

Зараз Вашингтон фундаментально випереджає Пекін у таких царинах: ІТ, виробництво напівпровідників, лазерів, медичного обладнання, фармацевтика, авіакосмічне будування. Водночас Китай наздоганяє чи перевершує Америку у сферах розробки штучного інтелекту (ШІ), телекомунікацій 5G і 6G, квантових інформаційних технологій, біотехнологій і генної інженерії, зеленої енергетики. США також випереджають Китай у двох ключових царинах технологічної конкуренції: виробництві напівпровідників (47% від глобального випуску припадає на Америку) і роботів [50; 51].

Вашингтон разом з Японією та Південною Кореєю є одним з технологічних хабів планети в робототехніці – на 10 000 американських працівників припадають 255 індустріальних роботів; у Китаї цей показник становить 246. Бостон вважається центром світових досліджень і виготовлення роботів. Щоб підтримати конкурентоспроможність, США запустили багатомільярдну програму розробки вітчизняної робототехніки під назвою «Національна ініціатива робототехніки». Технологічна конкуренція йде повним ходом, однак між КНР і США залишаються вигідні фінансово-економічні зв'язки. Вони допомагають сторонам утриматись від прямих атак через взаємозалежність [52].

У майбутньому Китай може розглядати відмову від імпорту високих технологій, оскільки це робить його критично залежним. Фактично технологічна залежність є головною слабкістю Китаю у відношенні до США, особливо в галузі напівпровідників.

Президент Сі Цзіньпін акцентує на необхідності розвитку внутрішніх технологій з метою позбавлення залежності від зарубіжних постачальників. Купуючи літаки та інші продукти американського машинобудування, КНР задовольняє попит на ринку завдяки реверсному інжинірингу та придбаним заходам від Заходу, що дозволило Китаю виробляти такі товари самостійно [53].

Наприклад, китайський літак Comac C919, представлений на ринку у 2021 році, вважається конкурентом для Airbus A320 та Boeing 737 [54]. Найважливішим завданням для Китаю у цьому сторіччі є подолання його основної слабкості - технологічного відставання та залежності від Сполучених Штатів Америки. Тому Пекін:

- Постійно збільшує інвестиції в дослідження та розробку (R&D), що вже призвело до збільшення кількості наукових публікацій та патентів у Китаї.
- Спонукає молодь до вивчення прикладних наук, із кількісною перевагою інженерів у Китаї в порівнянні з США.
- Активно розвиває креативність та потенціал людей.

Зараз Сполучені Штати Америки перевершують Китай у створенні нових технологій, гегемонії долара як глобальної валюти, розвитку людського капіталу, продуктивності праці, організованості та ефективності інвестицій [55; 56].

Проте США стикаються із серйозними внутрішніми викликами, які піддають сумніву стабільність та подальший розвиток країни, зокрема соціально-економічні питання та нерівність в розподілі національного багатства. Всебічні реформи та інвестиції в розвиток є частиною стратегії адміністрації Джо Байдена для зміцнення соціально-економічного становища країни та розв'язання внутрішніх проблем [57].

Для більш об'єктивної картини, маємо провести динаміку імпорту та експорту США та прогнози на 3 роки, щоб порівняти економіки світових лідерів, що будують їх із використанням протекціоністської політики.

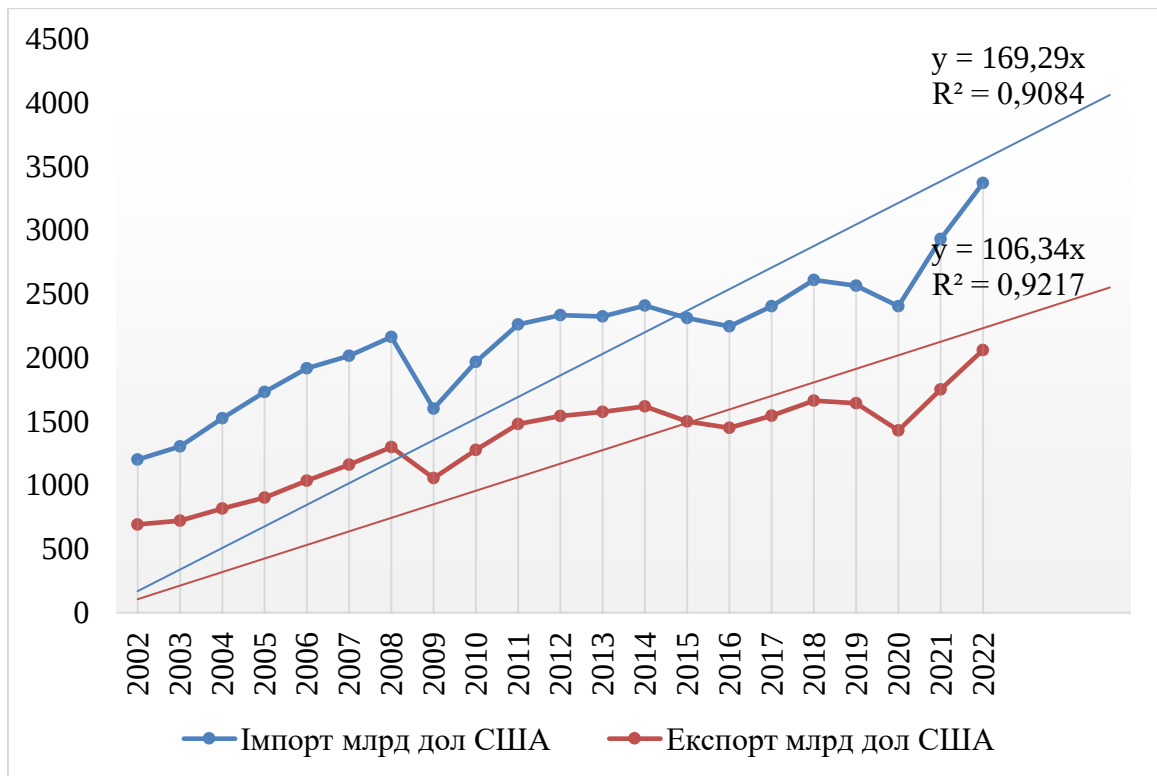

Рис. 2.3.Динаміка імпорту та експорту США та прогнози на 3 роки [58]

Звісно порівняння двох сверхдержав має надзвичайно важливу мету, довести, що імпортозаміщення та політики протекціонізму взагалі, при ефективному використанні можуть покращувати економічні показники тієї чи іншої держави. За всім стоїть специфіка протекціонізму, так як вже згадувалось, країни Латинської Америки мали нещастя сповільнити свій ріст використовуючи дані політики.

Висновки до другого розділу

За результатами проведеного дослідження теоретико-методичних засад дослідження економічного співробітництва та торговельних війн між країнами, можна зробити такі висновки:

1. Майже всі країни світу так чи інакше причасні до обмежень що створені світовому ринку зараз. Це відбувається через використання різних

стратегій, таких як імпортозаміщення, встановлення мит та податків на імпорт, а також через стимуляцію національних виробництв.

2. Економічні об'єднання також прибігають до політики імпортозаміщення, підтримки внутрішнього ринку та розвитку своїх членів. Економічні блоки встановлюють спільні мита на імпорт, об'єднують зусилля для створення спільних тарифів або заходів підтримки для своїх членів, щоб стимулювати розвиток внутрішнього виробництва й зниження залежності від зовнішнього ринку. Політика імпортозаміщення в межах економічних об'єднань має за мету збільшення внутрішнього обсягу торгівлі між країнами-членами, створення внутрішнього попиту на внутрішні товари та послуги, а також підтримку економічно слабких членів об'єднання.

3. Геоекономічне протистояння між США та Китаєм суттєво визначає сучасну глобальну динаміку та формує різноманітні виклики не лише для обох країн, а й для всього світу. Односторонні дії Сполучених Штатів у вигляді введення мит на імпорт іноземних товарів, зокрема з Китаю, сприяли ескалації торгових суперечок і визначили новий етап у відносинах між двома світовими економічними гігантами.

Геоекономічне протистояння стає ключовим фактором у сучасних світових відносинах. США та Китай активно взаємодіють і конкурують, що визначає подальший хід світового економічного розвитку. Важливо враховувати вплив геополітичних рішень на стабільність та розвиток обох країн і світу в цілому. Передбачення та адаптація до змін у глобальній економіці вимагає ретельного вивчення та аналізу всіх факторів, що визначають економічну стратегію країн у контексті геополітичного протистояння.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ

3.1. Пріоритетні напрями політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку

Імпортозаміщення – це економічна стратегія, яка полягає в заміщенні імпортованих товарів і послуг власними виробничими можливостями на внутрішньому ринку. Історія імпортозаміщення вказує на те, що колись ключовими товарами, які підлягали імпортозаміщенню, були переважно прості споживчі товари, такі як текстиль, одяг, взуття, посуд, що часто імпортувалися з інших країн. Важливою рисою такої стратегії була спроба забезпечити незалежність виробництва в цих галузях та створити внутрішній попит на власну продукцію.

Наприкінці XIX та на початку XX століття багато країн звернули увагу на необхідність створення власних текстильних та швейних підприємств, щоб замінити імпорт зарубіжного текстилю. Це була перша спроба впровадження стратегії імпортозаміщення в промисловості.

Однак із зростанням рівня розвитку технологій і глобалізації світового господарства, обсяги товарів і послуг, які підлягають імпортозаміщенню, значно розширилися.

Промислові країни почали здійснювати спроби створити власні важкі машинобудівні заводи та металургійні підприємства для заміщення імпорту складних механізмів і обладнання. І станом на сьогодні світ – той, що ми знаємо, постіндустріальний, спрямований на імпортозаміщення високотехнологічних товарів, що як і колись були унікальними для певних країн.

Так світ міняється, раніше перспективними сферами для імпортозаміщення великими державами були: металургія, легка та важка промисловість та моторизація сільського господарства. Сьогодні, майже всі

держави світу мають своє виробництво, від малих до великих, а сверхдержавикотролюють найбільш цінну сферу діяльності – науку.

І пріоритетними напрями політики імпортозаміщення в наш час є Виробництво товарів, які мають великий попит на внутрішньому ринку, таких як одяг, взуття, меблі, електроніка, збільшення виробництва продовольства і сільськогосподарської сировини. Зменшення залежності від імпорту нафти, газу та інших видів енергії шляхом розвитку відновлюваних джерел енергії та домашньої видобутку, або перехід на альтернативні види генерування енергії.

Інвестування в дослідження та розвиток для створення нових технологій, які можуть замінити імпортні аналоги, втілювати новітні проекти в життя. Розвиток виробництва товарів та послуг, які сприяють екологічно стійкому розвитку і використанню відновлюваних ресурсів. Розробка стратегій співпраці з іншими країнами та регіонами для спільного розвитку імпортозаміщення.

На сьогоднішній день можна виділити декілька груп країн, і кожні з цих груп, має різні уявлення, що політики протекціонізму, і що має бути пріоритетом в імпортозаміщенні.

Та перш ніж ділити світ на групи і досліджувати їх шляхи протекції власної економіки, необхідно мати уявлення, щодо того, як сьогоднішній світ відноситься до політики імпортозаміщення.

Так країни Європейського Союзу ставляться обачно до політики імпортозаміщення інших країн, адже ЄС є великим експортером товарів і послуг, і політика імпортозаміщення в інших країнах може вплинути на їх здатність експортувати свою продукцію до цих ринків.

Зміни в торговельних обмеженнях і бар'єрах можуть призвести до скорочення обсягів експорту, що вплине на економічний зріст і зайнятість в регіоні. ЄС сприяє відкритому ринку та вільному обміну товарів та послуг, що сприяє зростанню ефективності та інноваціям.

Політика імпортозаміщення інших країн може стати обмеженням для цього принципу та вплинути на конкурентоспроможність європейських

компаній. Багато продуктів виготовляються в рамках глобальних виробничих ланцюгів, де кілька країн співпрацюють на різних етапах виробництва. Імпортозаміщення в одній країні може перешкодити функціонуванню цих ланцюгів і пошкодити всім учасникам.

Пост-радянські країни, мають також не дуже позитивне враження, щодо імпортозаміщення, хоча і активно його використовують. Багато країн пост-радянського простору можуть бути економічно залежними від імпорту, особливо від постачань сировини, енергоресурсів та імпортованих товарів.

Деякі країни пост-радянського простору можуть вважати, що імпортозаміщення інших країн не завжди є найефективнішим методом забезпечення конкурентоспроможності і розвитку власної економіки. Вони можуть переконувати, що інші підходи, такі як інвестиції в інновації, покращення бізнес-середовища та підтримка малих та середніх підприємств, є більш продуктивними спираючись на власний досвід. А також всі країни СНГ та наглядачі є учасниками Світової організації торгівлі, що значно зв'язує руки при використанні імпортозаміщення.

Для країн Африки та Латинської Америки іноземні інвестиції та співпраця з іноземними компаніями можуть бути важливими для економічного розвитку та створення робочих місць. Політика імпортозаміщення може зменшити інтерес іноземних інвесторів у цих регіонах.

Також протекціонізм в інших країнах може обмежувати доступ до певних імпортованих продуктів і технологій, що може бути невиправданим для країн, які прагнуть забезпечити своєму населенню доступ до різноманітних товарів та послуг.

Всі країни Африки та Латинської Америки залежать від експорту сировини, такої як сільські продукти, нафта, мінерали та інші товари. Вони можуть опиратися політиці імпортозаміщення, оскільки це може вплинути на попит на їхні сировинні товари та їхні експортні ринки. А також через досить невдалий досвід використання політики імпортозаміщення.

Країни Азії, такі як Японія, Південна Корея та інші, стали одними з найбільших експортерів товарів і послуг у світі за рахунок протекціонізму. Вони можуть виступати проти політики імпортозаміщення, оскільки це може призвести до диверсифікації пропозицій на ринках, котрими володіють ці країни. Країни Азії інвестували значні зусилля у розвиток високих технологій та інновацій і взагалі, політика імпортозаміщення не відповідає їхнім стратегічним цілям економічного розвитку та модернізації.

Сполучені Штати Америки, як правило, виступають проти політики імпортозаміщення інших країн оскільки мають одну з найбільших економік у світі і є одними з найбільших експортерів товарів і послуг. Вони б воліли, щоб інші країни зберігали відкриті ринки для американської продукції та послуг, а не впроваджували обмеження на імпорт американських товарів.

США розвивають свої виробничі потужності та глобальні ланцюжки постачання, щоб бути конкурентними на світових ринках, а також мають інвестиції в іноземних країнах і діляться власними технологіями та знаннями.

Захоплення політики імпортозаміщення може призвести до обмежень та втрат, а також збільшують шанси, втрати інвестицій під приводом націоналізації чи експропріації [59].

Як можна побачити у всіх країн є свої негативні впевнення, щодо використання політик імпортозаміщення іншими країнами, і одне з них – це негативний вплив на вільну торгівлю. Майже всі країни виступають проти обмежень ринку, та не всі з них готові відмовитися від протекціонізму(рис. 3.1).

Так наприклад, графік показує кількість впроваджених ініціатив різними державами світу у період з 2009 року по 2023. І як можна з нього зрозуміти, більшість ініціатив направлена на обмеження ринку, будь то для розвитку власної економіки, чи у вигляді санкцій та ембарго.

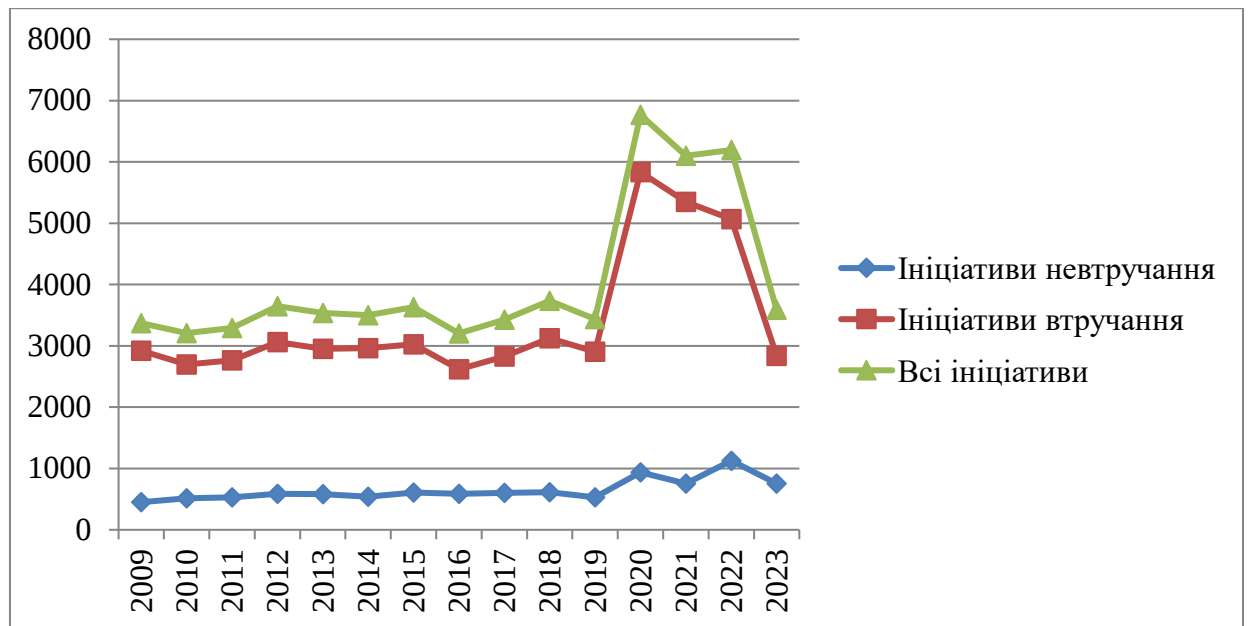

Рис. 3.1 Протекціоністські ініціативи держав в світовій економіці[60]

Однак, є й зміни, що звільнюють ринок від контролю держав, чи хоча б послаблюють його. Ми можемо побачити, що різкий зріст втручань помітне з 2017 року, і те, що графік не пішов донизу, може казати, що у ближчий час, ринок не буде лібералізуватись, а навпаки замикатись, і держави будуть посилювати економічний потенціал національних економік, впроваджуючи політики імпортозаміщення в тому числі.

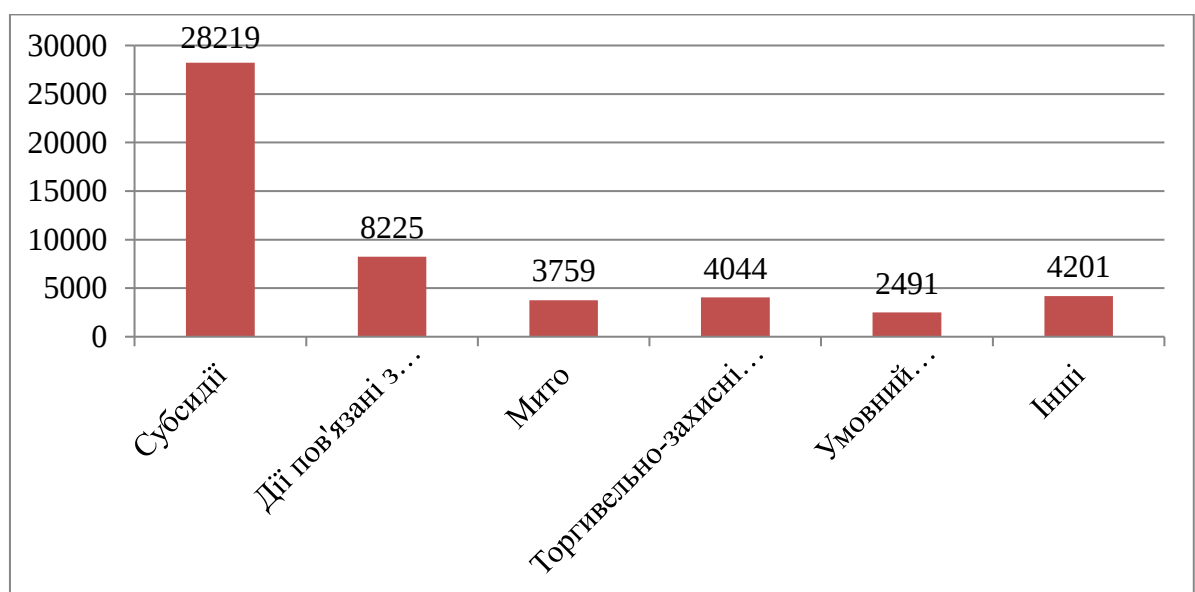

Рис. 3.2 Інтервенційні ініціативи держав в світовій економіці[60]

Згідно до графіку, можна побачити, що переважна більшість втручань в ринкові відносини відбувається за вдяки імплементації субсидій для національних виробництв, а також експортно-спонукальні дії, що призводять до порушення балансу на світовому ринку. У період з 2009 -2023 рік було про ініційовано 28219 обмежень ринку у вигляді субсидій, а також 8225 дій пов'язаних з експортом продукції. Найбільший вплив від дій держав відчули:

- Вироби з чавуну або сталі, було введено 3271 ініціатив на обмеження ведення торгівлі.
- Автомобілі, причепи та напівпричепи; частини зазнали 2927 інтервенцій.
- Інші готові металеві вироби – 2808 втручань
- Зернові – 2388 ініціатив
- Фармацевтична продукція – 2121 інтервенцій.

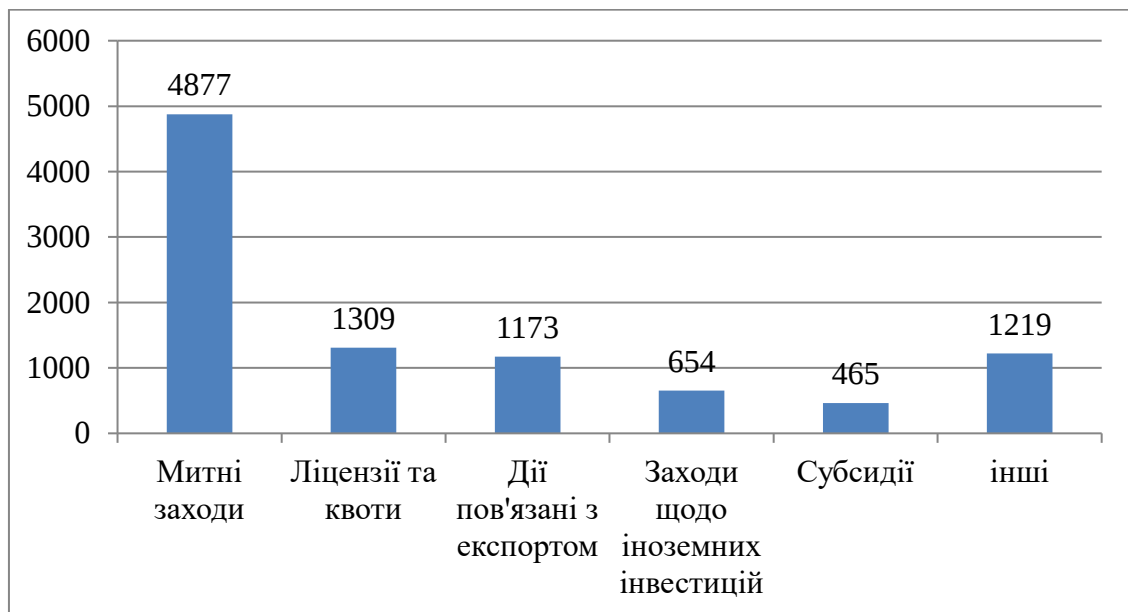

Рис. 3.3 Ліберальні ініціативи держав в світовій економіці[60]

Згідно до графіку ліберальних ініціатив, можна побачити на скільки важче та довше впроваджуються, дії спрямовані на свободу ринку. Так у період з 2009 – 2023 роки, було імplementовано лише 465 ініціатив, що були пов'язані із зменшенням або позбавлення субсидіювань національних виробництв.

Лібералізація експорту у той самий період має лише 1173 ініціативи, що в 6,2 рази менше ніж обмежень. Найбільш ліберальні ініціативи вплинули на:

- Машини та частини загального призначення 835 ініціатив
- Машини та запчастини спеціального призначення 783 ініціатив
- Прилади та контрольне обладнання, крім оптичних приладів 731 ініціатив
- Автомобілі, причепа та напівпричепа; частини 710 ініціатив
- Основні органічні хімічні речовини 675 ініціатив.

Отже, більшість країн світу займають впевнені позиції, що протекціонізм та імпортозаміщення в інших державах – є більш негативними політиками, ніж відкриття країни вільному ринку, адже тоді товари будуть надходити у ту країну меншими порціями, що створить дискомфорт для країн експортерів. Проте так чи інакше, більшість країн включи ті, що відстоюють вільний ринок, так чи інакше ініціюють обмежувальні політики. Про це свідчить кількість інтервенційних та ліберальних ініціатив, що були здійснені в період з 2009 по 2023 роки.

3.2. Оцінювання ефективності проведення політики імпортозаміщення: інструменти та результати

В умовах зростаючої невизначеності та глобальної рецесії 2020 року, спричиненої виробничим спадом через пандемію COVID-19, військових конфліктів, торговельних воєн які значно збільшують ризики негативного впливу світових криз, загалом створює загрозу стійкості економіки країн світу. Таким чином, питання забезпечення власної економічної безпеки держав виходить на передній план.

Реалізація стратегій імпортозаміщення передбачає вибір одного з трьох типів підходів, що визначається відповідно до мети та можливостей держави.

- Внутрішньоорієнтоване імпортозаміщення. За цією стратегією імпортозаміщуючі виробництва розвиваються та функціонують виключно на внутрішньому ринку. Імпортні компоненти, що входять до складу вітчизняної продукції, замінюються вітчизняними аналогами з метою подальшої реалізації на внутрішньому ринку. Ця стратегія передбачає модернізацію вже існуючих виробництв, і вона в основному спрямована на легку, харчову та важку промисловість, засобом реалізації якої є протекціонізм.

- Зовнішньоорієнтоване імпортозаміщення. Ця стратегія передбачає стимулювання розвитку високорозвинених галузей з подальшою продажем продукції на світовому ринку. Імпортні компоненти замінюються вітчизняними аналогами в експортній продукції. Виходження на міжнародні ринки здійснюється завдяки дослідженням і розвитку, збільшенню конкурентоспроможності продукції. Ця стратегія підходить для товарів, які не виробляються в країні, але їх виробництво може бути швидко запущено за допомогою нових імпортозаміщуючих виробництв.

- Змішане імпортозаміщення. Ця стратегія поєднує елементи двох попередніх типів, при цьому імпортозаміщення відбувається як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку в різному співвідношенні. Напрями реалізації продукції на зовнішніх ринках залежать від ресурсів, які є в країні. За допомогою раціонального розподілу ресурсів можливо знизити собівартість як експортної продукції, так і продукції для внутрішнього ринку. Ця стратегія включає в себе елементи обох попередніх стратегій, і, отже, протекціонізм використовується разом із державною підтримкою експорту.

Враховуючи ці стратегії, імпортозаміщення може бути розглянуте як спосіб виходу на зовнішні ринки завдяки зростанню внутрішнього виробництва та орієнтації на експорт.

Як зазначалося у підрозділі 1.3, для оцінки ефективності реалізації політики імпортозаміщення можна виконати розрахунки для Китаю та США за наступними трьома показниками:

- Коефіцієнт імпортного навантаження.

- Коефіцієнт імпортного пріоритету.
- Коефіцієнт цінової переваги.

Коефіцієнт імпортного навантаження використовується для оцінки рівня імпортової активності та ступеня насичення економіки імпортною продукцією.

Коефіцієнт імпортного пріоритету відображає співвідношення темпів зростання імпорту та темпів зростання експорту

Коефіцієнт цінової переваги дозволяє оцінити конкурентоспроможність вітчизняної продукції порівняно з іноземними аналогами.

Коефіцієнт імпортного навантаження визначає ступінь насичення економіки імпортною продукцією. Він обчислюється як відношення обсягу імпорту до валового внутрішнього продукту (ВВП).

За вказаними роками у Китаї, коефіцієнт становив 0,14; 0,15; 0,14; 0,14; 0,15 і 0,15. Ці значення свідчать про те, що частка імпорту в економіці Китаю залишалася на стабільному рівні, а варіації були невеликими(табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунок показників оцінки ефективності політики імпортозаміщення
Китаю

Коефіцієнт	2017	2018	2019	2020	2021	2022
імпортного навантаження, $K_{i.n.}$	0,14	0,15	0,14	0,14	0,15	0,15
імпортного пріоритету $K_{i.p.}$	0,76	0,78	0,74	0,77	0,74	0,67

Таблиця складена автором за матеріалами:: розраховано автором [61]

Наступний коефіцієнт вказує на ступінь пріоритету імпорту в економіці Китаю. За роками 2017-2022 коефіцієнт складав 0,76; 0,78; 0,74; 0,77; 0,74 і 0,67. Зменшення цього показника вказує на зменшення пріоритету імпорту в інвестиціях і дослідженнях та розвитку, що може бути показником більшої уваги до внутрішнього виробництва і технологічного розвитку(табл. 3.1).

Коефіцієнт цінової переваги – це числові значення, які представляють, наскільки середня ціна на цей товар у конкретному році відрізняється від

середньої ціни на цей товар в базовому році. Значення більше 1 свідчать про зростання цінових переваг цього товару у порівнянні з 2017 роком, а значення менше 1 вказують на зменшення цінових переваг.

Так для товару «Електричні машини та обладнання, їх частини» у 2022 році коефіцієнт цінової переваги становить 1,48, що означає, що середня ціна на цей товар зросла у порівнянні з 2017 роком. Для «Реактори ядерні» у 2022 році коефіцієнт цінової переваги становить 2,72, що свідчить про значне зростання цінових переваг цього товару протягом цього періоду. Для «Пластмаси та вироби з них» у 2022 році коефіцієнт цінової переваги становить 1,90, що також вказує на зростання цінових переваг цього товару з 2017 року(табл. 3.2)..

Таблиця 3.2

Розрахунок коефіцієнта цінової переваги для китайської економіки

Товар	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Електричні машини та обладнання, їх частини	1,34	1,27	1,34	1,29	1,34	1,48
Реактори ядерні	2,26	2,12	2,18	2,29	2,36	2,72
Пластмаси та вироби з них	1,02	1,06	1,18	1,35	1,59	1,90

Таблиця складена автором за матеріалами:: розраховано автором [62]

Коефіцієнт імпортного навантаження у США у 2017 – 2019 році склав 0,12, у 2020 році склав 0,11 і згодом лише збільшувався. Ці значення показують ступінь насичення економіки США імпортною продукцією. Вони свідчать про те, що частка імпорту в економіці США зазнала деяких змін протягом років, але загалом залишалася на досить стабільному рівні(табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Розрахунок показників оцінки ефективності політики імпортозаміщення
США

Коефіцієнт	2017	2018	2019	2020	2021	2022
імпортного навантаження, $K_{i.n.}$	0,12	0,12	0,12	0,11	0,12	0,13
імпортного пріоритету $K_{i.п.}$	2,04	2,07	2,03	2,11	2,24	2,42

Таблиця складена автором за матеріалами:: розраховано автором [63]

Коефіцієнт цінової переваги є числовим показником, який відображає зміни в середній ціні на товари в порівнянні з базовим 2017 роком.

В США перший товар, «Електричні машини та обладнання, їх частини,» демонструє зниження коефіцієнта цінової переваги з 0,49 у 2017 році до 0,41 у 2022 році. Це означає, що середня ціна на цей товар зменшувалася протягом досліджуваного періоду(табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Розрахунок коефіцієнта цінової переваги для американської економіки

Товар	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Електричні машини та обладнання, їх частини	0,49	0,48	0,49	0,47	0,44	0,41
Реактори ядерні	0,58	0,55	0,54	0,50	0,48	0,48
Пластмаси та вироби з них	1,12	1,08	1,06	0,96	0,90	0,93

Таблиця складена автором за матеріалами:: розраховано автором [64]

Другий товар, «Реактори ядерні», показує стабільність коефіцієнта цінової переваги на рівні близькому до 0,5 протягом всього періоду 2018-2022, окрім 2017 року, коли його значення було 0,58. Це означає, що середня ціна на цей товар майже не змінювалася протягом цього часу(табл. 3.4).

Третій товар, «Пластмаси та вироби з них» демонструє зниження коефіцієнта цінової переваги з 1,12 у 2017 році до 0,93 у 2022 році. Це свідчить

про те, що середня ціна на цей товар зменшувалася, але залишалася на відносно високому рівні, і цей товар все ще має певні цінові переваги(табл. 3.4).

Таким чином, порівняльний аналіз Китаю та США за вказаними показниками показує різницю в їхній економічній активності та стратегіях щодо імпорту та ефективності політики імпортозаміщення.

За проведеними розрахунками були отримані наступні результати.

1. Коефіцієнт імпортного навантаження:

- Китай: За роками 2017-2022 коефіцієнт імпортного навантаження в Китаї залишався на стабільному рівні, коливаючись від 0,14 до 0,15. Це свідчить про стабільну частку імпорту в економіці Китаю, і загальна залежність від імпорту лишалася невеликою.

- США: Коефіцієнт імпортного навантаження для США виявився на рівні 0,12-0,13, що також вказує на стабільну ситуацію, але частка імпорту в економіці була трохи нижчою, ніж в Китаї.

2. Коефіцієнт імпортного пріоритету:

- Китай: Коефіцієнт імпортного пріоритету в Китаї показує зменшення від 0,76 у 2017 році до 0,67 у 2022 році. Це може свідчити про зменшення пріоритету імпорту в інвестиціях та дослідженнях та більшу увагу до внутрішнього виробництва і технологічного розвитку.

- США: Коефіцієнт імпортного пріоритету для США зросла з 2,04 у 2017 році до 2,42 у 2022 році. Це свідчить про збільшення пріоритету імпорту в інвестиціях та дослідженнях та розвитку.

3. Коефіцієнт цінової переваги:

- Китай: За роками 2017-2022 коефіцієнт цінової переваги для різних товарів в Китаї демонструє різну динаміку. Товар «Електричні машини та обладнання, їх частини» втратив свої цінові переваги протягом цього періоду. Товар «Реактори ядерні» залишався стабільним зі значенням навколо 0,5. Товар «Пластмаси та вироби з них» втратив деякі цінові переваги, але залишався відносно конкурентоспроможним на ринку.

- США: Для США також спостерігалася різна динаміка в коефіцієнтах цінової переваги для різних товарів. Товар «Електричні машини та обладнання, їх частини» втратив цінові переваги протягом цього періоду. Товар «Реактори ядерні» залишався стабільним, але значення його коефіцієнта цінової переваги зросло з 0,58 у 2017 році до 2,72 у 2022 році, що свідчить про значне зростання цінових переваг. Товар «Пластмаси та вироби з них» також втратив деякі цінові переваги, але залишався конкурентоспроможним на ринку.

Таким чином, загальною тенденцією для обох країн є зниження цінових переваг деяких товарів, а також стабільність частки імпорту в економіці.

Однак, Китай і США підходять до цих показників імпорту та цінових переваг з різних точок зору і мають власні стратегії та пріоритети щодо зовнішньої торгівлі та економічного розвитку.

3.3. Особливості реалізації політики імпортозаміщення в Україні

Напруженість у відносинах, а згодом і військовий конфлікт привели до посилення проблеми імпортозалежності в Україні.

Україна, на протязі останніх років, намагалася зменшити свою залежність від ринків Росії та її сателітів. Проте, наслідки розриву економічних зв'язків з Росією та Білоруссю стали важкими через те, що значні частки товарообігу лишилися з цими країнами. Варто зазначити, що залежність від імпорту була навіть вищою, ніж від експорту.

У 2021 році, обсяги зовнішнього товарообігу України з Росією та Білоруссю становили величезні частки: Росія - 7,1% (третє місце серед країн світу), Білорусь - 4,5% (шосте місце).

Щодо обсягів імпорту, вони складали 9,1%, і займали друге місце та 6,6%, п'яте місце відповідно. Парадокс полягав у тому, що обсяги імпорту з Росії та Білорусі до України зростали швидше, ніж експорт України до цих країн, перевищуючи їх у 1,9 та 3,2 рази відповідно. Ця ситуація створювала значну

залежність України від імпорту з Росії та Білорусі, що стало додатковим фактором важкостей у відносинах між цими країнами, особливо під час конфлікту та санкцій.

Перелічені коди товарів відповідають розділам Товарної номенклатури згідно з Міжнародною системою товарної класифікації (МСТК), яка використовується для класифікації товарів для зовнішньої торгівлі. Вони визначають певні групи товарів і продукції за кодами.

- 27 - Палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки; бітумінозні речовини; воски мінеральні. 60,3% від всього імпорту з РФ та 59,3% з Білорусі.
- 31 - Добрива. 11,9% загального імпорту було з Білорусі.
- 38 - Різноманітна хімічна продукція. 1,5% від всього імпорту з РФ та 2% з Білорусі.
- 39 - Пластмаси, полімери та вироби з них. 5,3% від всього імпорту з РФ та 3,5% з Білорусі.
- 40 - Каучук, гума та вироби з них. 1,9% від всього імпорту з РФ.
- 44 - Деревина і вироби з неї, деревне вугілля. 2,8% з Білорусі.
- 70 - Скло та вироби з нього. 1,7% від всього імпорту з РФ та 1,1% з Білорусі.
- 72 - Чорні метали. 4,5% від всього імпорту з РФ та 59,3% з Білорусі.
- 73 - Вироби з чорних металів. 1,1% з Білорусі.
- 75 - Нікель і вироби з нього. 1,4% від всього імпорту з РФ.
- 76 - Алюміній і вироби з нього. 2,1% від всього імпорту з РФ.
- 84 - Реактори ядерні, котли, машини, обладнання. 3,8% від всього імпорту з РФ.
- 85 - Електричні машини та обладнання. 1,2% від всього імпорту з РФ.
- 87 - Засоби наземного транспорту, крім залізничного, частини. 1,3% від всього імпорту з РФ та 4,6% з Білорусі(рис. 3.4 та 3.5).

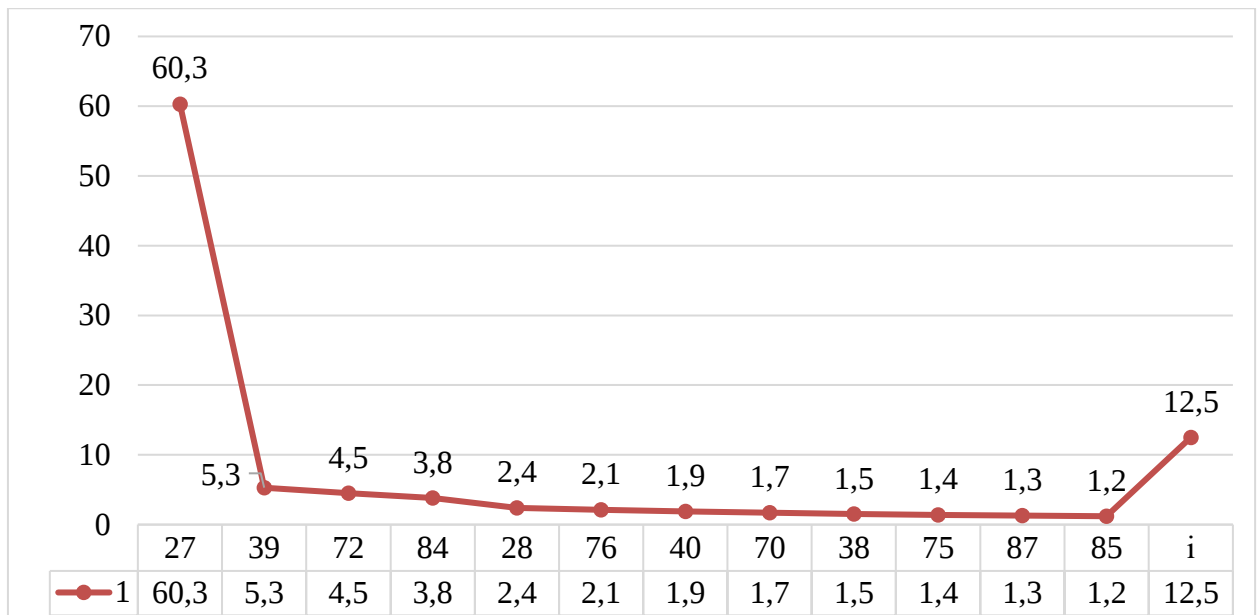

Рис. 3.4 Структура товарного імпорту України з РФ у 2021 р., %[65]

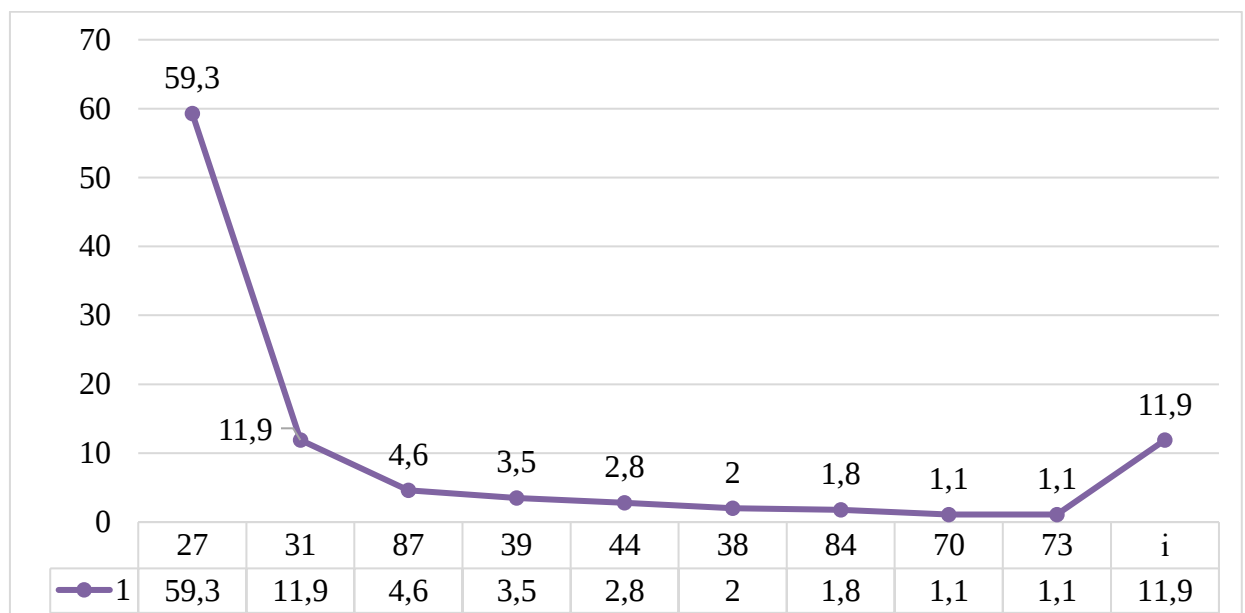

Рис. 3.5 Структура товарного імпорту України з РБ у 2021 р., %[65]

Необхідно пам'ятати, що сукупна частка РФ та РБ в українському імпорті нафти та нафтопродуктів дорівнювала 64 % (22,1 % та 41,9 % відповідно), проте більшість моторних палив з інших країн мають російське походження або вироблені з російської сировини [66].

Перспективи нарощування власного видобутку нафти ускладнено значною розпорошеністю родовищ (більшість з яких є дрібними або дуже

дрібними), заляганням первинних ресурсів на великих глибинах, а також розташуванням значних частин Східного та Південного нафтогазоносних регіонів на окупованих територіях та в зоні бойових дій. Унаслідок російських атак Україна втратила також власне виробництво бензину й дизеля, яке активно зросло перед війною(рис. 3.6).

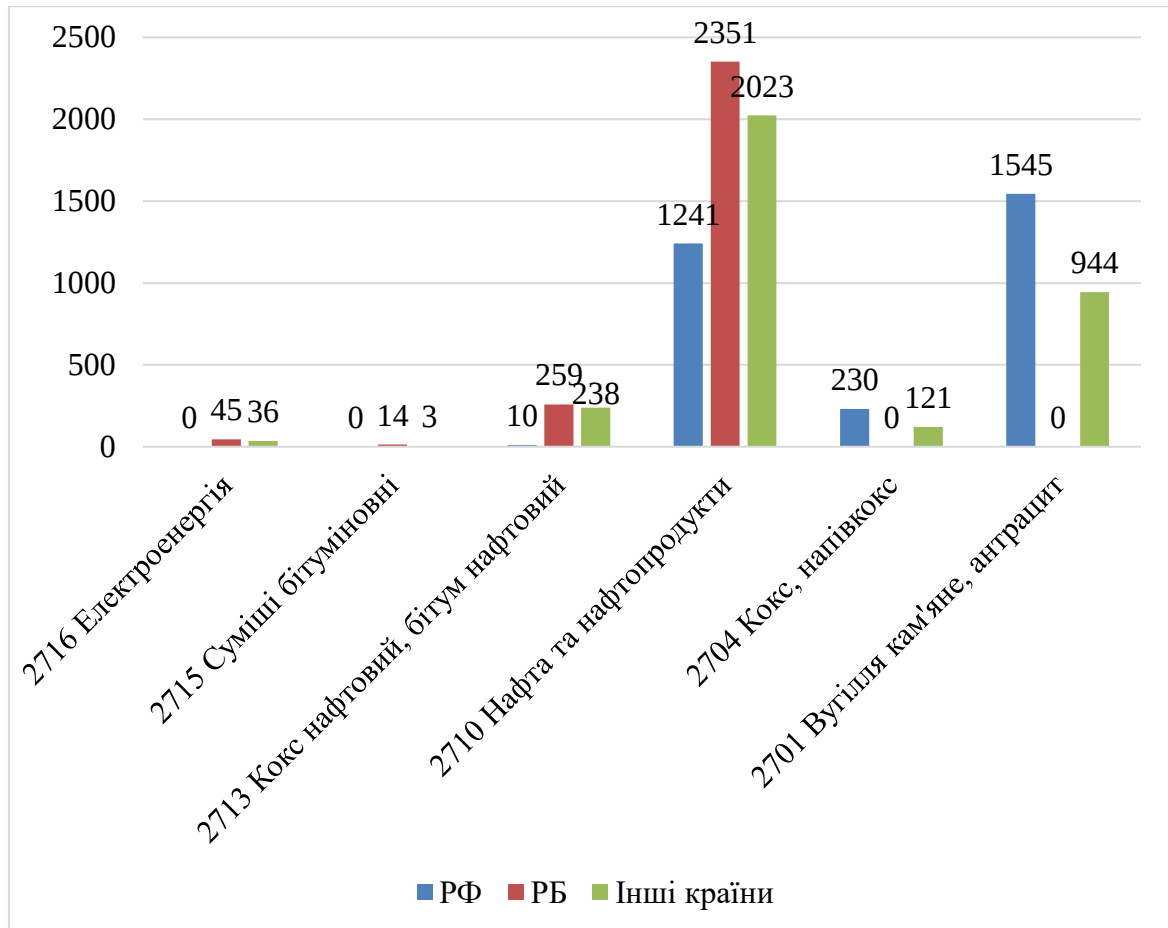

Рис. 3.6.Імпорт в Україну певних енергетичних матеріалів та продуктів нафтопереробки у 2021 р., млн дол. США[65]

Заміщення імпорту енергетичних матеріалів має відбуватися на засадах диверсифікації та автономізації джерел енергопостачання та істотного збільшення частки ВДЕ в структурі споживання теплової та електричної енергії – це дасть змогу знизити частки «брудних» видобувних виробництв у структурі промисловості.

Україна має значний потенціал розвитку біоенергетики, що зумовлено особливостями клімату, потенціалом промисловості й аграрного сектору, а

також наявністю потрібних працівників. Зокрема, лише завдяки використанню відходів рослинництва для виробництва енергії в найближчій перспективі можна задовольнити 13–15 % потреби країни в первинній енергії, а загальний економічно доцільний енергетичний потенціал біомаси в Україні становить близько 20–25 млн т умовного палива на рік [67].

Значний потенціал заміщення імпорту дизпального міститься в налагодженні виробництва біометану та біодизелю.

Так, оцінений потенціал виробництва біометану обсягом близько 10 млрд м кубічних на рік є достатнім, щоб цілковито покрити довоєнні потреби в імпортованому природному газі та частково – потреби в моторних паливах.

Експортовані українські технічні олійні культури (ріпак, соя) і технічна олива еквівалентні 1,6–1,9 т біодизелю, що може замінити до 30 % імпортованого дизелю.

Попри те, що в Україні побудовано 14 великих біодизельних заводів загальною потужністю 300 тис. т/рік та працюють близько 50 менших підприємств, здатних виробляти до 25 тис. т біодизелю щорічно, у 2019 р. в Україні вироблено лише 70 тис. т рідкого біопалива, тобто більшість потужностей простоювала. Частка рідких біопалив (біоетанол та/або біодизель) у використанні транспортом України становить 1 %. Біогаз / біометан на транспорті в Україні досі не використовують [68].

Інноваційною для України та економічно вигідною альтернативою асфальтобетонним дорогам з використанням імпортного бітуму є використання цементобетонного покриття із сировини винятково українського виробництва.

Життєвий цикл цементобетонної дороги сягає 20–25 років, що вдвічі перевершує термін служби асфальтобетонних покриттів (до 10 років). Загалом вартість експлуатації цементобетонних доріг, враховуючи витрати на будівництво, поточні та капітальні ремонти протягом 20 років, становить лише 40–50% від аналогічних витрат на асфальтобетонні автомобільні дороги [69].

Важливо відзначити, що виробництво цементу в Україні у 2022 році зменшилося вдвічі, а внутрішнє споживання скоротилося на 70% [70]. Сукупна частка продукції чорної та кольорової металургії в імпорті з Російської Федерації протягом 2021 року становила 9,1%. З цієї суми чорні метали склали 4,5%, алюміній та вироби з нього – 2,1%, нікель і вироби з нього – 1,4%, вироби з чорних металів – 1,1%.

Щодо імпорту з Республіки Білорусь, частка виробів з чорних металів становила 1,1%, а частки алюмінію та чорних металів були незначними – по 0,4%. Загалом, з розподілом за статтями імпорту виявлено найвищу залежність від російської та, у меншій мірі, білоруської продукції за нікелем та виробами з нього (79,1% загального імпорту групи) та алюмінієм (31,1%). Чорні метали (20,7%) та вироби з чорних металів (11,3%) також є значущими, але менш визначеними складовими [71].

Основними продуктами імпорту чорних металів з РФ є напівфабрикати, плаский прокат, прутки та бруски з вуглецевої та легованої сталей. Щодо імпорту виробів з чорних металів, важливою частиною є продукція для залізничних та трамвайних колій, труби, трубки та фітинги, а також металоконструкції.

Щодо імпорту необробленого алюмінію з РФ, зафіксовано 6,8 тис. т, у той час як внутрішнє виробництво склало 15,9 тис. т. Щодо імпорту алюмінієвого дроту з РФ, зафіксовано 18,9 тис. т, у той час як внутрішнє виробництво становило 5,6 тис. т. Нікелеві вироби вагою 0,1 тис. т, необроблений нікель (1,5 тис. т), та прутки, бруски і профілі нікелеві (0,3 тис. т) становили приблизно половину вартості імпорту товарів групи 75 з РФ [72].

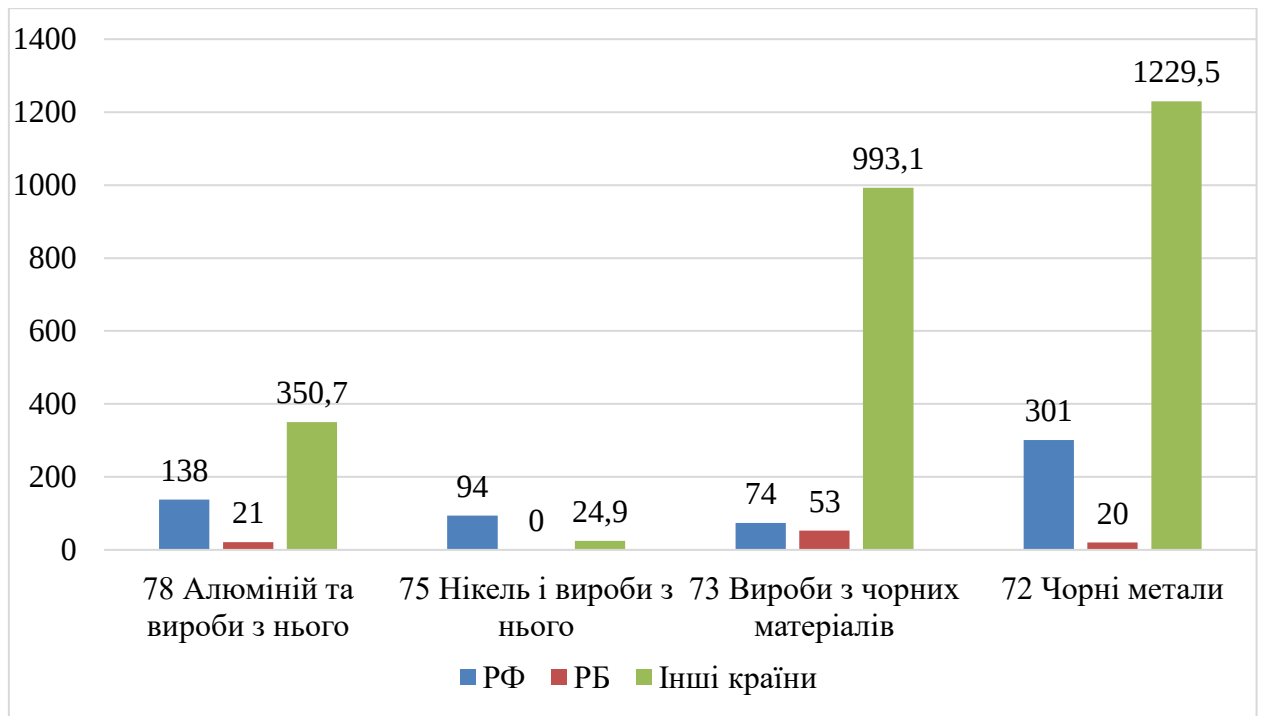

Рис. 3.7 Імпорт в Україну певних товарів металургії у 2021 р., млн дол. США[65]

Імпорт чорних металів та виробів з них в Україну виявився досить диверсифікованим, і частки російських постачальників за більшістю товарів не досягали критичного рівня. Після зупинення російського імпорту спостерігалася швидка переорієнтація на інших виробників, зокрема завдяки нарощуванню імпорту з Туреччини.

Важливі перспективи для імпортозаміщення в чорній металургії полягають у розбудові мережі електрометалургійних мінізаводів, здатних працювати з використанням брухту. Розвиток цих підприємств дозволить зменшити залежність ринку від великих компаній, що базують свій бізнес на видобутку невідновлюваних ресурсів, а також розміщувати виробництва близько до джерел накопичення брухту чи споживачів, зменшуючи логістичні витрати.

Важливі переваги розвитку цих мінізаводів включають можливість зменшення залежності від вертикально інтегрованих компаній та їхніх

обмежених ресурсів, а також можливість адаптації обсягів та характеристик продукції до специфічних потреб споживачів.

Окрім того, переробка брухту з легованих сталей може виявитися важливою в контексті виробництва військової техніки. Зростаючий попит на алюміній у світі, зокрема в Європейському Союзі, де його відзначено як критичну сировину, відкриває перспективи відновлення алюмінієвої галузі в Україні. На сучасний момент, найбільші потужності алюмінієвої промисловості в Україні перейшли в державну власність.

З іншого боку, підприємство на Київщині, яке має повний цикл виробництва алюмінієвої продукції, знову почало роботу з 2011 року. На жаль, через значний внутрішній падіння попиту, 90% його продукції експортується. Сектор нікелю, який є ключовим для виробництва акумуляторних батарей, визначається низькою доступністю в Україні[71; 72].

Загальний перебіг виробництва нікелю в Україні, яке використовувало імпорتنу сировину, став неможливим через блокування морських перевезень. У наявних в Україні покладах нікелевмісних руд, які важко доступні через глибоке залягання, найбільший виробник феронікелю та нікелю припинив виробництво з листопада 2022 року через проблеми з енергопостачанням внаслідок масованих обстрілів РФ.

Протягом дев'яти місяців 2022 року виробництво феронікелю зменшилося на 77,5%, до 42,3 тис. т, а нікелю – на 63,5%, до 7,4 тис. т. Зниження імпортозалежності від російських постачальників відзначено як доцільне, зокрема через географічну диверсифікацію імпорту.

Незважаючи на географічну диверсифікацію українського імпорту машинобудівної продукції, деякі позиції залишалися чутливими до часток РФ та РБ. Це особливо стосується сфери ядерної енергетики, де РФ постачала значну частину ядерного палива.

Після повномасштабного вторгнення Росії, Україна припинила використання російського ядерного палива, перейшовши на накопичені запаси, яких, за експертними оцінками, вистачить на приблизно два роки.

Наразі всі енергоблоки Рівненської, Хмельницької, Запорізької та Південноукраїнської АЕС працюють на російському паливі, але угода з «Westinghouse» передбачає перехід на американське паливо протягом двох років. Угода також передбачає розширення виробництва «Westinghouse» для забезпечення потреб України та модернізацію енергоблоків для використання нового палива [73].

Завдяки наявним покладам урану та виробництву частин паливних збірок в Україні, країна має можливість значно наростити власне виробництво ядерного палива протягом наступних трьох років. Основні завдання для успішного імпортозаміщення включають розвиток виробничих потужностей уранових родовищ в Кіровоградській області, відновлення цирконієвого виробництва в Дніпропетровській області та координацію урановопошукових, видобувних і переробних активів [74].

Систематична залежність від імпорту з Росії та Білорусії в галузі будівельної продукції та деревини залишалася значною в деяких сегментах ринку. Зокрема, у 2021 році сукупна частка імпорту виробів з каменю, гіпсу, цементу, азбесту та слюди з Росії та Білорусії становила 25,4%, а в імпорті скла та скляних виробів – 40%. Імпорт деревини та дерев'яної продукції з цих країн склав 39,8% від загального обсягу імпорту цієї групи товарів.

Крім того, бітум, асфальтові вироби та інші продукти бітумінозної галузі в Україну постачалися від білоруських та російських виробників з загальною часткою в 80%. Протягом багатьох років Україна експортувала сировину для виробництва скла до Росії та Білорусії, в той час як готові продукти імпортувалися з цих країн [75].

На сьогодні український ринок досі має значну залежність від імпорту будівельного скла, а основні виробники вітчизняних вікон та склопакетів працюють з імпортним склом [76](рис. 3.8).

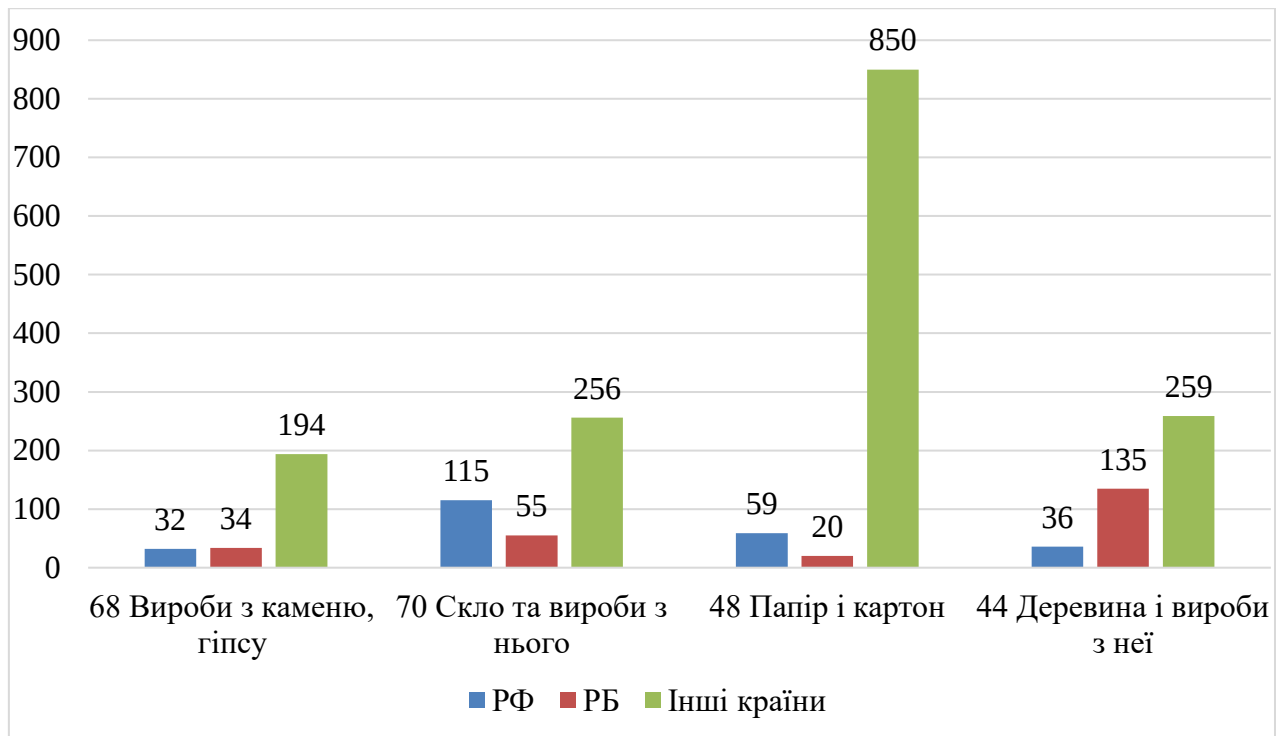

Рис. 3.8.Імпорт в Україну певних товарів будівельної та деревообробної галузей у 2021 р., млн дол. США[65]

Щоб зменшити цю залежність та створити можливості для внутрішнього виробництва, було прийнято рішення про введення антидемпінгового мита на певні скляні товари з Білорусії [74].

У зв'язку з цим перспективи розвитку вітчизняного виробництва будівельного скла стають більш обіцяючими, а інвестиції у цей сектор можуть допомогти наростити внутрішній потенціал та забезпечити конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Щодо галузі деревообробки, велика залежність від імпорту виявляється в областях целюлози, газетного паперу, паливної деревини та інших продуктів. Розробка українських родовищ ресурсів для виробництва скла та сплавів може стати кроком у напрямку деконструкції цієї залежності та розвитку внутрішнього виробництва [76].

Однак важливо врахувати не тільки налагодження власних виробництв, але й використання сучасних альтернатив та технологій для структурної модернізації економіки, що буде сприяти стійкому та ефективному розвитку.

Висновки до третього розділу

Згідно із дослідженням перспектив проведення імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку, можна зробити такі висновки:

1. Більшість країн світу проявляють певну обережність або негативне ставлення до проведення імпортозаміщення іншими країнами. Світова торгівля та економічні відносини відіграють критичну роль у глобальній економіці, і будь-які дії, спрямовані на штучне обмеження обсягів міжнародної торгівлі через імпортозаміщення, спричиняють напруження в міжнародних відносинах. Така політика часто породжує торговельні конфлікти та війни і стає перешкодою у встановленні позитивних та стійких відносин між країнами. І тем не менш більшість країн доклали свою руку в обмеження ринкових відносин у період з 2009 по 2023 роки.

2. Протягом 2017–2022 років, Китай та США виявили відмінності у своїх економічних активностях та підходах до зовнішньої торгівлі. Китай демонстрував стабільний рівень імпортової активності, що свідчить про його стійку залежність від імпорту. У той же час, США мали трохи менший рівень імпортової активності, вказуючи на меншу залежність від імпорту порівняно з Китаєм. Коефіцієнт імпортного пріоритету Китаю зменшився, що може свідчити про менший пріоритет імпорту в інвестиціях та дослідженнях та більшу увагу до внутрішнього виробництва й технологічного розвитку. За той же період, у США цей показник зріс, що вказує на збільшення пріоритету імпорту в інвестиціях та дослідженнях. Обидві країни показують зниження цінкових переваг деяких товарів та стабільність частки імпорту в економіці, проте їхні підходи до імпорту та цінкових переваг відрізняються, відображаючи власні стратегії щодо зовнішньої торгівлі й економічного розвитку.

3. Військовий конфлікт на території України підштовхує її до використання політики імпортозаміщення. Адже завдяки бойовим діям відбувся розрив економічних зв'язків з Російською Федерацією та Білоруссю, що призвів до складних наслідків через значний обсяг торгівлі, який залишився

з цими країнами. Така ситуація показала, що залежність від імпорту була навіть вищою, ніж від експорту сировини, що ускладнило і без того не найстабільніший економічний стан України. Шукаючи виходи зі складної ситуації держава, може обрати декілька шляхів. Диверсифікація імпорту може бути одним з варіантів, що дозволив би розширити споживчий ринок та знайти нових партнерів для торгівлі. Однак, також можна використовувати політику імпортозаміщення, що полягає в заміщенні імпортованих товарів власним виробництвом. Обидва підходи можуть сприяти зменшенню залежності від окремих ринків і сприяти пом'якшенню наслідків військових дій.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження Політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку можна зробити наступні висновки.

1. Досліджено сутність імпортозаміщення як напряму політики протекціонізму. Зокрема, що протекціонізм виникав у період нагромадження капіталів в Європі, а саме 16-18 століть. Він базувався на концепції меркантилістів, що активний торговельний баланс є ключовою для економічного добробуту держави. Основними цілями протекціонізму були захист та підтримка промисловості від іноземної конкуренції та забезпечення безпеки сільського господарства. Його інструменти - митні тарифи, квоти та інші заходи регулюють зовнішню торгівлю. Сучасна світова економіка і досі користується протекціонізмом та імпортозаміщенням як його складовою для різних цілей: боротьби з недобросовісною конкуренцією, забезпечення збереження робочих місць та зменшення матеріальних витрат під час структурних змін у промисловості. Міжнародні організації, як ЄС, також використовують модифікований більш сучасний протекціонізм.

2. Обґрунтовано імпортозаміщення як фактор розвитку національної економіки в сучасних умовах. Політика імпортозаміщення використовувалася більшістю країн для розвитку власної промисловості та зменшення залежності від імпорту. Країни Західної Європи та США впровадили цю стратегію в середині XIX століття для захисту внутрішнього виробництва. У 20-му столітті вона стала популярною серед розвиваючихся країн, Латинська Америка використовувала її після світових воєн і Великої Депресії. Країни Південно-Східної Азії спочатку використовували імпортозаміщення, а потім перейшли до експортної орієнтації. Україна теж активізувала цю стратегію через дефіцит зовнішньоторговельного балансу та світову економічну кризу. Інші країни, як Індія та Казахстан, також застосовують імпортозаміщення для розвитку внутрішніх секторів, наприклад, фармацевтики та оборони. Ця стратегія спрямована на зміцнення економічної самодостатності та зменшення

залежності від зовнішніх ринків, але успіх її реалізації залежить від ефективного управління, конкурентоспроможності продукції та світових економічних умов.

3. Проведений аналіз методичних підходів до оцінювання ефективності проведення політики імпортозаміщення. Зокрема класифікація методів дослідження може залежати від характеру пізнавальної діяльності та способу організації дослідження, а також від предмету та рівня аналізу. Кількісні та якісні методи відображають стан і динаміку досліджуваних явищ, а комплексні підходи дозволяють розглядати структурно-функціональні зв'язки в об'єкті дослідження. Однак існуючі методики оцінки імпортозаміщення мають обмежені можливості в контексті структурно-технологічної модернізації, а також не завжди відповідають завданням стійкого зростання і збільшення експорту національних виробників у багатьох країнах.

4. Визначено передумови, інструменти та чинники проведення політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку. Політика імпортозаміщення сучасних країн базується на ключових принципах та інструментах. Розвиток нових технологій та інновацій є важливим для створення конкурентоспроможних продуктів та послуг, що замінюють імпортні аналоги. Це включає наукові дослідження, розвиток технологій та стимулювання інновацій у виробництві. Співпраця з іншими країнами також грає важливу роль у політиці імпортозаміщення, дозволяючи обмінюватися технологіями та знаннями. Протекціонізм використовується для стимулювання конкуренції та захисту від застарілих або небезпечних для національної безпеки галузей. Цей підхід спрямований на розвиток ключових секторів, від сільського господарства до високотехнологічних галузей. Така політика включає різні рівні регулювання - від національного до глобального, а також ситуаційний підхід, спрямований на соціальні та міграційні аспекти, впливаючи на концентрацію виробництва та доходи населення.

5. Охарактеризовано національні моделі проведення політики імпортозаміщення та їх особливості. Національні моделі політики

імпортозаміщення можуть бути узагальнені до двох ключових стратегій, які використовують країни для внутрішнього економічного розвитку. Перша стратегія спрямована на підтримку основних галузей, таких як важка промисловість, хімія, нафтохімія та інші сектори виробництва споживчих товарів. Такий підхід застосовують Індія, Росія, Монголія, Пакистан, Туреччина та деякі африканські держави. Друга стратегія, спрямована на стимулювання високотехнологічних галузей та модернізацію промисловості, використовується Японією, Сінгапуром, Південною Кореєю, Індонезією, Малайзією та іншими розвинутими країнами. Хоча ці стратегії демонструють позитивні результати, такі як зростання ВВП, розвиток внутрішнього ринку та поліпшення якості праці, вони також супроводжуються негативними наслідками. Серед них - висока собівартість продукції, низька фінансова результативність підприємств, обмежений експортний потенціал та проблеми на ринку праці. Порівнюючи регіональні підходи, Європейський Союз уникає використання політики імпортозаміщення, проте в окремих обставинах розглядає можливість впровадження такої стратегії через проблеми з енергоресурсами та напруженість відносин щодо Тайваню. Навпаки, країни Південно-Східної Азії використовують різноманітні підходи - від соціалістичного розвитку до ринкових механізмів для стимулювання економіки. У підсумку, різні країни використовують різні стратегії імпортозаміщення в залежності від внутрішніх умов, потреб та економічних можливостей для сприяння власному економічному розвитку.

6. Досліджена торговельна війна між США та КНР як сучасний прояв проведення політики імпортозаміщення. Торговельна війна між США та Китаєм є ключовим сучасним прикладом проведення політики імпортозаміщення. Цей конфлікт, розпочався у формі взаємних тарифних введень, спричинив значні торговельні суперечки між двома найбільшими економіками світу. Основні причини цієї торговельної війни полягають у торговельних нерівностях, незбалансованих торговельних відносинах, вивозі та імпорті певних товарів, а також у порушеннях інтелектуальної власності. США намагається захистити власні інтереси та зменшити торговельний

дисбаланс шляхом введення тарифів на китайські товари, щоб збалансувати торговельні потоки та заохотити внутрішню продукцію. Китай у відповідь також ввів тарифи на американські товари, що призвело до зростання торговельного напруження. Протягом періоду з 2017 по 2022 рік Китай та США продемонстрували різницю у своїх підходах до зовнішньої торгівлі та економічної активності. Коефіцієнт імпортного навантаження вказує на ступінь залежності країни від імпорту, і тут Китай показав стабільний рівень (від 0,14 до 0,15), тоді як у США цей показник був трохи менший (від 0,12 до 0,13), вказуючи на меншу залежність від імпорту порівняно з Китаєм. Щодо коефіцієнта імпортного пріоритету, Китай зазнав зменшення цього показника з 0,76 у 2017 році до 0,67 у 2022 році, можливо, вказуючи на зменшення пріоритету імпорту в інвестиціях та дослідженнях, та більшу увагу до внутрішнього виробництва та технологічного розвитку. На відміну від цього, в США цей показник зріс з 2,04 у 2017 році до 2,42 у 2022 році, вказуючи на збільшення пріоритету імпорту в інвестиціях та дослідженнях. Кожен рік торговельних війн між США та Китаєм стають більш відчутними і для інших країн, що спонукає їх до використання імпортозаміщення.

7. Було визначено пріоритетні напрями політики імпортозаміщення в сучасних умовах розвитку. В розглянутому періоді з 2009 по 2023 рік багато країн приймали різні заходи, спрямовані на обмеження чи стимулювання торгівлі. Політики імпортозаміщення та заходи протекціонізму часто впливали негативно на вільний ринок. На відміну від виступів проти таких обмежень, багато країн самі вживали заходи, які могли негативно позначитися на міжнародній торгівлі. Більшість втручань в ринкові відносини полягали в субсидіях для внутрішніх виробників та діях, спрямованих на підтримку експорту. Це часто порушувало баланс та викликало дисбаланс на світовому ринку. Дані свідчать, що ініціативи щодо лібералізації ринку стали менш популярні та складніше впроваджувалися. Деякі групи товарів, такі як «Електричні машини та обладнання», «Автомобілі та їх частини» та інші, були об'єктом багатьох обмежень у торгівлі. Це свідчить про їхню спроможність та

конкурентоспроможність на світовому ринку. Навіть країни, які підтримують ідеї вільного ринку, часто приймають політику, що обмежує або підтримує внутрішнє виробництво через субсидії та стимули для експорту. Це вказує на значну кількість втручань у порівнянні з ліберальними ініціативами.

8. Було проведено оцінку ефективності політики імпортозаміщення у Китаї та США за допомогою порівняльного аналізу показників, що відображають рівень економічної активності та стратегії країн у сфері імпорту та ефективності застосування політики імпортозаміщення. Аналіз коефіцієнта імпортного навантаження свідчить про стабільність участі імпорту в економіках обох країн. Китай та США підходять до показників імпорту з різних позицій, де Китай має меншу загальну залежність від імпорту. Щодо коефіцієнта імпортного пріоритету, спостерігалася зміна пріоритетів у двох країнах. В Китаї спостерігалася зменшення пріоритету імпорту та зростання уваги до внутрішнього виробництва та технологічного розвитку, тоді як у США спостерігалася збільшення пріоритету імпорту в інвестиціях та дослідженнях. Оцінка коефіцієнта цінової переваги товарів показала загальну тенденцію до зниження цінових переваг у Китаї та США для деяких товарів. Це вказує на зміну конкурентоспроможності товарів на міжнародному ринку.

9. Визначені проблеми імпортозалежності та особливості реалізації політики імпортозаміщення в Україні. Проблема імпортозалежності України від Росії та Білорусії у важливих галузях, таких як енергетика, хімія, метали та інші, викликає серйозні труднощі, особливо у контексті напружених відносин та конфлікту. Надмірна залежність від імпорту з цих країн створює додаткові виклики під час введення санкцій та конфлікту. Отже, проблема імпортозалежності України стосовно енергетичних матеріалів та інших сировин є серйозною, зокрема через розпорошеність родовищ та їхнє розташування в зоні конфлікту та окупованих територій. Однак, для зменшення цієї залежності, можна використати різноманітні енергетичні альтернативи та внутрішні ресурси. У сфері біоенергетики є значний потенціал, зокрема за рахунок біомаси та виробництва біометану та біодизелю. Це дає можливість частково або повністю замінити

імпортні енергетичні матеріали, такі як природний газ та дизпаливо. Також, варто розглядати розвиток електрометалургійних мінізаводів для зменшення залежності від великих компаній, що використовують невідновлювані ресурси. Розвиток вітчизняного виробництва алюмінію та інших металів, використання власних родовищ для виробництва скла та сплавів, а також перспективи у розвитку енергетичного потенціалу біомаси, створюють можливості для зниження залежності від імпорту. Належне використання сучасних технологій та альтернативних джерел енергії також сприятиме стійкому та ефективному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протекціонізм [Електронний ресурс] // Terminin UA – Режим доступу до ресурсу: <https://termin.in.ua/proteksionizm/>.
2. Джиджора І. Україна в першій половині XVIII ст. / Іван Джиджора. – Київ: Всеукраїнська академія наук, 1930. – 186 с.
3. Крутіков В. В. Буржуазія України та економічна політика царизму в пореформений період / В. В. Крутіков. – Дніпропетровськ: ДГУ, 1992. – 172 с.
4. Лазанська Т. І. Історія підприємництва в Україні / Т. І. Лазанська. – Київ: НАН України. Інститут історії України, 1999. – 282 с.
5. Владимиров К. Н. Митне регулювання: навчальний посібник / К. Н. Владимиров. – 2002. – №2. – С. 336.
6. Алимов О. М. Глобалізація та її наслідки. Науково-технічних прогрес та енергетична безпека України / О. М. Алимов., 2003. – 45 с.
7. Чистов С. М. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ / С. М. Чистов., 2004. – 440 с.
8. Терещенко С. Основи митного законодавства України / С. Терещенко, В. Науменко. – Київ, 1999.
9. Hage-Ae R. P. Import-SubstitutionIndustrialization: TheCaseofLatinAmericaandKorea / R. PaulHage-Ae. // UNIVERSITY OF GUAM. – 2015. – С. 31.
10. Neumann S. ImportSubstitutionIndustrializationanditsConditionalitiesforEconomicDevelopment / StefanNeumann. – 2013. – С. 58.
11. Werner B. ImportsitutionandindustrializationinLatinAmerica / BaerWerner. // VanderbiltUniversity. – С. 28.
12. Felix D. Importsitutionandlateindustrialization: LatinAmericaandAsiacompared / DavidFelix. – 1989. – №17. – С. 14.
13. Grinberg N. FromPopulismtoNeoliberalism: ThePoliticalEconomyofLatinAmericanImport-SubstitutionIndustrialization:

Argentina, Brazil, Mexico and Colombia in Comparative Perspective / Nicolás Grinberg. // SAGE JOURNALS. – 2022. – №49.

14. Клунко Н. Зарубіжний досвід імпортозаміщення у фармацевтичній галузі як приклад для України / Н. Клунко. – Харків, 2012. – 6 с. – (Економіка України).

15. Головченко В. Великий стрибок / В. Головченко. – 2011. – С. 89.

16. Чень Ц. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ КНР / Цзюнь Чень. – 2014. – №123. – С. 12.

17. Мікловда В. П. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ КИТАЮ / В. П. Мікловда, М. М. Король, К. П. Мудренко. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – №11. – С. 4.

18. Імпортозаміщення [Електронний ресурс] // МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=aae42863-ea53-4f18-88f0-ce8fea35660c&title=Importozamischennia&isSpecial=true>.

19. Мінстратегпром започаткує формування Державного реєстру імпортозаміщення та кооперації у стратегічних галузях промисловості [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/minstrategprom-zapochatkuye-formuvannya-derzhavnogo-reyestru-importozamishchennya-ta-kooperaciyi-u-strategichnih-galuzyah-promislovosti>.

20. Жаліло Я. А. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні / Я. А. Жаліло, В. М. Гацько. – 2006. – С. 9.

21. Александрова О. Ю. СИСТЕМА ІНДИКАТОРІВ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ / О. Ю. Александрова. // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – С. 4.

22. ЮРИНЕЦЬ В. Є. МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / В. Є. ЮРИНЕЦЬ. – 2011. – С. 91.

23. Кондро І. В. МЕХАНІЗМИ ЗНИЖЕННЯ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ / І. В. Кондро. – 2020. – С. 212.
24. Заяць О. І. COMPUTATION APPROACHES TO MEASURING COMPETITIVE FORCE / О. І. Заяць. // MagyarTudomanyosJournal. – 2020. – №44. – С. 30.
25. WENDY T. PRESSURES FOR PROTECTIONISM: AN EMPIRICAL ANALYSIS / TAKACS WENDY. – 1981. – №19. – С. 6.
26. EconomicCrisisandProtectionismPolicies: TheCaseofthe EU Countries. // InternationalJournalofHumanitiesandSocialScience. – 2015. – С. 13.
27. EconomicNationalismas a ChallengetoEconomicLiberalism?. // InternationalStudiesQuarterly. – 2002. – С. 31.
28. Довгаль О. А. Протекціонізм і лібералізм у зовнішньоторговельних відносинах у процесі глобалізації економіки / О. А. Довгаль. – 2004.
29. Philip S. W. A ComparisonofRegionalExportEnhancementandImportSubstitutionEconomicDevelopmentStrategies / ScottWatsonPhilip. // JournalofRegionalAnalysisandPolicy. – 2011. – №41.
30. Carlos A. ImportSubstitutionIndustrializationinLatinAmerica:ExperienceandLessonsfortheFuture / A. Carlos. – С. 14.
31. ImportSubstitutionandCompetitiveness. // CBS. – 1999. – С. 30.
32. A ByproductofImportSubstitutionandCompetitivenessOutofInternationalOrientation: A BriefStoryofIndia's SoftwareIndustryandPolicyImplications. // DepartmentofInternationalEconomicsandManagement. – 1999. – С. 28.
33. Presscorner [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/home/en>.
34. Eurostat [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/statistical-themes>.

35. REPowerEU [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en.
36. Council Regulation (EU) [Електронний ресурс] // EUR-Lex. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1369/oj>.
37. Голіков А. П. СВІТОВА ЕКОНОМІКА / А. П. Голіков, О. А. Довгаль. – Харків, 2014. – 348 с.
38. СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ. // Збірник науково-технічних праць. – 2010. – С. 5.
39. Приріст ВВП країн світу [Електронний ресурс] / Режим доступу з: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&plugin=1&rcode=tsieb020>.
40. Статистичні дані країн Азії [Електронний ресурс] / Режим доступу з: www.adb.org
41. China | ImportsandExports | World | ALL COMMODITIES [Електронний ресурс] // Trendeconomy. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://trendeconomy.com/data/h2?commodity=TOTAL&reporter=China&trade_flow=Export,Import&partner=World&indicator=TV,YoY&time_period=2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017,2018,2019,2020,2021,2022.
42. BeijingordersstateofficestoreplaceforeignPCsandsoftware [Електронний ресурс] // FINANCIAL TIMES. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ft.com/content/b55fc6ee-1787-11ea-8d73-6303645ac406>.
43. Chinarushes to swap Western tech with domestic options as U.S. cracks down [Електронний ресурс] // Reuters. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/technology/china-rushes-swap-western-tech-with-domestic-options-us-cracks-down-2023-10-26/>.
44. ChinaOrdersGovernment, StateFirmstoDumpForeignPCs [Електронний ресурс] // Bloomberg. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:

[https://finance.yahoo.com/news/china-orders-government-state-firms-030807215.html#:~:text=\(Bloomberg\)%20%2D%20China%20has%20ordered,within%20its%20most%20sensitive%20organs.](https://finance.yahoo.com/news/china-orders-government-state-firms-030807215.html#:~:text=(Bloomberg)%20%2D%20China%20has%20ordered,within%20its%20most%20sensitive%20organs.)

45. US protectionist measures and their impact on world trade [Электронный ресурс] // CZECH NATIONAL BANK. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.cnb.cz/en/monetary-policy/inflation-reports/boxes-and-annexes-contained-in-inflation-reports/US-protectionist-measures-and-their-impact-on-world-trade.>

46. Factbox: Tariff wars - duties imposed by Trump and U.S. trading partners [Электронный ресурс] // Reuters. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://jp.reuters.com/article/us-usa-trade-tariffs-factbox/factbox-tariff-wars-duties-imposed-by-trump-and-u-s-trading-partners-idUSKCN1SJ1ZJ.>

47. China keeps position as world's largest manufacturing country [Электронный ресурс] // CGTN. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: <https://news.cgtn.com/news/2021-03-01/China-keeps-position-as-world-s-largest-manufacturing-country-YgMDvUPrW0/index.html.>

48. Senate passes \$250 billion bipartisan tech and manufacturing bill aimed at countering China [Электронный ресурс] // CNBS. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.cnbcs.com/2021/06/08/senate-passes-bipartisan-tech-and-manufacturing-bill-aimed-at-china.html.>

49. VCs invested over \$75B in AI startups in 2020 [Электронный ресурс] // VentureBeat. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: [https://venturebeat.com/business/vcs-invested-over-75b-in-ai-startups-in-2020/.](https://venturebeat.com/business/vcs-invested-over-75b-in-ai-startups-in-2020/)

50. Investment value into China's artificial intelligence industry from 2016 to 2020 [Электронный ресурс] // Statista – Режим доступа до ресурсу: [https://www.statista.com/statistics/1257167/china-value-of-ai-investments/.](https://www.statista.com/statistics/1257167/china-value-of-ai-investments/)

51. Keeping Chinese Funding Out of U.S. Biotech [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:

<https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2021/11/17/keeping-chinese-funding-out-of-us-biotech>.

52. 10 most automated countries worldwide [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.therobotreport.com/10-most-automated-countries-worldwide-in-2020/>.

53. China Will Struggle Competing With Boeing And Airbus, Outside Of China That Is [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.forbes.com/sites/benbaldanza/2021/04/12/china-will-struggle-competing-with-boeing-and-airbus-outside-of-china-that-is/?sh=20564c8f3b19>.

54. 深入实施新时代人才强国战略加快建设世界重要人才中心和创新高地※ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.moe.gov.cn/jyb_xwfb/moe_176/202112/t20211216_587739.html.

55. Did The U.S. Become The World's Top Oil Producer Under President Trump? [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.forbes.com/sites/rpapier/2020/09/29/did-the-us-become-the-worlds-top-oil-producer-under-president-trump/?sh=72d617f620dd>.

56. The Biden Boom: Economic Recovery in 2021 [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.americanprogress.org/article/the-biden-boom-economic-recovery-in-2021/>.

57. FCLT [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.fcltglobal.org/resource/biden-white-house-initiative-inclusive-economic-growth/#0>

58. USA | Imports and Exports [Електронний ресурс] // Trendeconomy – Режим доступу до ресурсу: <https://trendeconomy.com/data/h2/UnitedStatesOfAmerica/TOTAL>.

59. Лупак Р. Л. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРІОРИТЕТИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ / Р. Л. Лупак. //

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. – 2018. – С. 527.

60. INDEPENDENT MONITORING OF POLICIES THAT AFFECT WORLD COMMERCE [Електронний ресурс] // GlobalTradeAlert. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.globaltradealert.org/>.

61. China | ImportsandExports [Електронний ресурс] // Trendeconomy – Режим доступу до ресурсу: https://trendeconomy.com/data/h2/China?time_period=2022,2021,2020,2019,2018,2017,2016,2015,2014,2013,2012,2011.

62. AnnualInternationalTradeStatisticsbyCountry [Електронний ресурс] // Trendeconomy – Режим доступу до ресурсу: https://trendeconomy.com/data/h2?commodity=84,85&reporter=China&trade_flow=Export,Import&partner=World&indicator=TV,YoY&time_period=2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017,2018,2019,2020,2021,2022.

63. USA | ImportsandExports | ALL COMMODITIES [Електронний ресурс] // Trendeconomy – Режим доступу до ресурсу: https://trendeconomy.com/data/h2/UnitedStatesOfAmerica?time_period=2022,2021,2020,2019,2018,2017,2016,2015,2014,2013,2012,2011.

64. AnnualInternationalTradeStatisticsbyCountry [Електронний ресурс] // Trendeconomy – Режим доступу до ресурсу: https://trendeconomy.com/data/h2?commodity=84,85&reporter=UnitedStatesOfAmerica&trade_flow=Export,Import&partner=World&indicator=TV,YoY&time_period=2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017,2018,2019,2020,2021,2022.

65. Ukraine | Imports | World | 2021 [Електронний ресурс] // Trendeconomy. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://trendeconomy.com/data/total_structure_h2?time_period=2022&reporter=Ukraine&trade_flow=Import&commodity=TOTAL&partner=World.

66. Посібник імпортозаміщення для України: нафта та газ.. – С. 28.

67. Україна має всі необхідні умови для виробництва рідкого біопалива [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:

<http://ukrsugar.com/uk/post/ukraina-mae-vsi-neobhidni-umovi-dla-virobnictva-ridkogo-biopaliva>.

68. ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА БІОМЕТАНУ В УКРАЇНІ. – 2022. – №29. – С. 60.

69. ПЕРЕВАГИ ЦЕМЕНТОБЕТОННИХ ДОРІГ В УКРАЇНІ. // UkrainianInstitutefortheFuture. – 2017. – С. 40.

70. Цементні заводи повинні мати пріоритет у розподілі електроенергії – асоціація «Укрцемент» [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://interfax.com.ua/news/economic/885935.html>.

71. Українські металурги у 2022 році виробили 5,35 млн т прокату [Електронний ресурс] // ГМК. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://gmk.center.ua/news/ukrainski-metalurgi-u-2022-roci-virobili-5-35-mln-t-prokatu/>.

72. Українські КХЗ у січні 2023 року випустили 245 тис. т коксу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://gmk.center.ua/news/ukrainski-khz-u-sichni-2023-roku-vipustili-245-tis-t-koksu/>.

73. Україна відмовилася від російського ядерного палива: чим його замінять [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://fakty.com.ua/ua/videos/ukrayina-vidmovylasya-vid-rosijskogo-yadernogo-palyva-chym-jogo-zaminyat/#:~:text=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E%20%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%8E%20%D0%B2%D1%96%D0%B4,%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B8%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%20%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%20%D0%B4>

%D0%BB%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8..

74. «Ілляшев та Партнери» домоглися застосування попереднього антидемпінгового мита на імпорт склотари з Білорусі [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://attorneys.ua/our-news/ilyashev-partners-secured-introduction-of-provisional-anti-dumping-duty-on-imports-of-glass-containers-from-belarus/?fbclid=IwAR3BSsN_4zl77ay9gCzjd9-MCBHH0Gzp6FlhWLUkfQIMxs3fk-GYzq4komY.

75. Миколаївський глиноземний завод працюватиме на інтереси України — начальник ОВА [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://suspilne.media/356700-mikolaiivskij-glinozernij-zavod-pracuvatime-na-interesi-ukraini-nacalnik-](https://suspilne.media/356700-mikolaiivskij-glinozernij-zavod-pracuvatime-na-interesi-ukraini-nacalnik-ova/#:~:text=%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B4%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%E2%80%94%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E%D0%92%D0%90&text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%2011%20%D1%81%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%8F%202023,%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%8C%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%83%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D1%83%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BA%D1%83..)

ova/#:~:text=%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B4%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%E2%80%94%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E%D0%92%D0%90&text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%2011%20%D1%81%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%8F%202023,%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%8C%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%83%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D1%83%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BA%D1%83..

76. Війна РФ проти України впливає на виробництво скла в Європі
 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
[https://ukraineinvest.gov.ua/news/17-10-](https://ukraineinvest.gov.ua/news/17-10-22/#:~:text=%D0%92%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D1%84%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%94%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%96,-%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0&text=Euronews%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D1%94%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0,%D0%BD%D0%B0%20%D1%8F%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%B0%20%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D1%97.)

22/#:~:text=%D0%92%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D1%84%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%94%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%96,-%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0&text=Euronews%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D1%94%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0,%D0%BD%D0%B0%20%D1%8F%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%B0%20%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D1%97.